

GMINA MICHAŁOWICE 2019

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI Gmina Michałowice 2019-2022

Załącznik nr 1 do Uchwały
nr X/73/2019.

Rady Gminy Michałowice
z dnia 17 czerwca 2019 r.

Spis treści

Spis treści.....	2
Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	6
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	7
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	10
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	13
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	17
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).	17
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa krajobrazu kulturowego Gminy Michałowice	28
5.2.1. Zarys historii Gminy Michałowice.....	28
5.2.2. Zabytki nieruchome i propozycje do ujęcia w ewidencji gminnej.....	34
5.2.3. Zabytki nieruchome o dużym znaczeniu, w tym zabytki objęte prawnymi formami ochrony	34
5.2.4. Zabytki ruchome	49
5.2.5. Zabytki archeologiczne	50
6. Analiza szans i zagrożeń	55
7. Założenia programowe	56
8. Instrumentarium realizacji opieki nad zabytkami.....	65
8.1. Instrumenty prawne	65
8.2. Instrumenty finansowe.....	66
8.3. Instrumenty społeczne	66
9. Zasady oceny realizacji programu.....	66
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami i realizacja	67
11. Główne opracowania wykorzystane do przygotowania programu:	70

Wstęp

Obowiązek wykonania gminnego programu opieki nad zabytkami określa ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dn. 23 lipca 2003 r.¹ Program sporządzany jest na okres 4 lat, z założeniem ewaluacji jego wykonania co 2 lata. Celem programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami w gminie. Przeanalizowane zostały dokumenty strategiczne dotyczące zarówno województwa małopolskiego, jak i Gminy Michałowice w zakresie ochrony zabytków. Analiza zasobów kulturowych gminy pozwala wyznaczyć kierunki działań w obszarach zachowania dziedzictwa kulturowego. Po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków danego województwa, program przyjmowany jest przez Radę Gminy. Jego aktualizacja po 4 latach powinna wziąć pod uwagę dotychczasową realizację programu, zmieniające się warunki kulturowe, społeczne, gospodarcze i finansowe gminy oraz nowe uwarunkowania prawne.

¹Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm. i z 2016 poz.1330 ze zm.

Słowniczek pojęć

Ustawa o ochronie zabytków w art. 3² podaje następujące wyjaśnienie pojęć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami:

1) **zabytek** – nieruchomość lub rzecz ruchoma, jej części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

2) **zabytek nieruchomy** – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;

3) **zabytek ruchomy** – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;

4) **zabytek archeologiczny** – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów, albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

5) **prace konserwatorskie** – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

6) **prace restauratorskie** – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;

7) **roboty budowlane** – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

² Tamże, s. 1 i następne.

8) **badania konserwatorskie** – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

9) **badania architektoniczne** – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

10) **badania archeologiczne** – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

11) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

12) **historyczny zespół budowlany** – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

13) **krajobraz kulturowy** – postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

14) **otoczenie** – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków według art. 4³ polega na działaniach, których celem jest:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Art. 87. ust. 2 ustawy [...] określa cele dla programów gminnych, między innymi:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych [...];
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody [...];
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wójt sporządza gminny program opieki nad zabytkami na okres 4 lat. Gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje Rada Gminy w formie uchwały po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest następnie ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programów Wójt sporządza sprawozdanie co 2 lata,, które przedstawia Radzie Gminy.

³ Tamże, s. 3.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Prawne regulacje dotyczące ochrony zabytków w Polsce odnajdujemy w następujących ustawach:

- 1) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej – ochrona zabytków jest obowiązkiem państwa i każdego obywatela;⁴
- 2) głównym akcie prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce – Ustawie z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami[...]⁵, w tym szczególnie w następujących artykułach:

Art. 6.⁶

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) **zabytki nieruchome**, będące w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

- 2) **zabytki ruchome**, będące w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - b) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

⁴Konstytucja RP, art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86

⁵Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2017 r. poz. 2187, z 2018 r. poz. 10).

⁶Tamże, s. 3 i następne.

- c) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- d) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.),
- e) instrumentami muzycznymi,
- f) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- g) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

3) **zabytki archeologiczne**, będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 19.

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

Art. 20.

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art. 21.

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22.

1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego nie wpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;**
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;**
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.**

Artykuł 22 ustawy [...] jest ważny dla gminy, ponieważ wskazuje jakie obiekty powinny być umieszczone w gminnej ewidencji zabytków. Na uwagę zasługuje pkt 3, który określa kto proponuje dodatkowe obiekty do ujęcia w GEZ, ponad te, które już znajdują się w wojewódzkiej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków.

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym [...] zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. Zadania własne obejmują m.in. sprawy [...] kultury, w tym [...] ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Przepisy dotyczące ochrony nad zabytkami na poziomie krajowym znajdujemy także w innych dokumentach szczegółowych:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
(Dz. U. z 2017 r. poz. 1073, 1566);

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
(Dz. U. z 2017 r. poz. 1332, 1529, z 2018 r. poz. 12.);

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001r. – Prawo ochrony środowiska
(Dz. U. z 2016 r. poz. 1688 oraz z 2017 r. poz. 1566 i 1567);

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
(Dz. U. z 2018 r. poz. 142, 10);

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami
(Dz. U. z 2018 r. poz. 121, 50.);

Ustawa z dnia 25 października 1991r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
(Dz. U. z 2017 r. poz. 862, z 2018 r. poz. 152);

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
(Dz. U. z 2016 r. poz. 1817, 1948, z 2017 r. poz. 60, 573, 1909.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

• Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest dokumentem utworzonym na podstawie przepisów art. 84 i art. 85 ust. 1 u.o.z.

W Krajowym programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w 3 grupach problemowych:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków w Polsce, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

Na podstawie analizy stanu przeprowadzono analizę SWOT i w ścisłym powiązaniu z jej wynikami sformułowano cel główny Krajowego programu:

Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

Do realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji, które z kolei realizowane będą w ramach szczegółowych zadań.

W Programie poruszono kilka zagadnień, do najważniejszych należą:

- a. podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań, itp.),
- b. porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C),

c. zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.).

d. wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,

e. zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków.

Główne cele Programu Krajowego:

1. Cel główny *Krajowego programu – Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków*

Wyzwanie – Dziedzictwo kulturowe stanowi naturalny kapitał dla rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków, stanowi także naturalną podstawę wzmacniania tożsamości społecznej – cel główny *Krajowego programu* zakłada, poprzez zaplanowane w celach szczegółowych działania, wzmocnienie roli dziedzictwa w życiu społecznym oraz wzmocnienie świadomości roli dziedzictwa dla rozwoju społecznego.

2. Cel szczegółowy 1 – *Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce*

Wyzwanie 1 – Uporządkowanie i ujednolicenie stanu wiedzy o zasobie zabytków w Polsce polegające na sporządzeniu kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C), uporządkowaniu rejestru zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C) (usunięcie „martwych wpisów”), opracowaniu diagnozy stanu zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych;

Wyzwanie 2 – wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego wpływające na kompleksowość działań ochronnych i ich integrację z ochroną przyrody.

3. Cel szczegółowy 2 – *Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków*

Wyzwanie 1 – Podniesienie jakości zarządzania zabytkami i zarządzania procesami ochrony zabytków wraz z podniesieniem jakości procesów decyzyjnych w administracji dotyczących ochrony zabytków.

4. Cel szczegółowy 3 – *Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji*

Wyzwanie 1 – zwiększanie dostępu do dziedzictwa i jego aktywna promocja – narzędzia do podnoszenia świadomości społecznej o funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się wszystkich poziomów tożsamości.

• **Narodowa Strategia Kultury na lata 2007-2013** wraz z jej **Uzupełnieniem na lata 2004-2020**. W dokumencie określono następujące cele strategiczne:

Cel strategiczny/nadrzędny: Zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Cele częściowe/uzupełniające:

1. Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.
2. Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury.
3. Wzrost udziału kultury w PKB.
4. Zachowanie dziedzictwa kulturowego[...].
5. Modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury.
6. Wzrost uczestnictwa w kulturze.
7. Rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych.
8. Efektywna promocja twórczości.
9. Promocja polskiej kultury za granicą.
10. Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.
11. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
12. Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Dokumenty na poziomie krajowym, dotyczące opieki i ochrony nad zabytkami, w sposób ogólny wyznaczają kierunki działań programu gminnego.

Dokumenty strategiczne na poziomie województwa nawiązują do potencjału dziedzictwa kulturowego i kierunków rozwoju regionu.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

W procesie zarządzania rozwojem regionalnym Gmina Michałowice kieruje się wytycznymi zawartymi w wojewódzkich dokumentach strategicznych i programowych na poziomie województwa, które obejmują całokształt zjawisk i czynników istotnych dla rozwoju województwa. Poniżej wymieniono najważniejsze dokumenty strategiczne na poziomie województwa.

- **Plan Zagospodarowanie Przestrzennego Województwa Małopolskiego**

(Uchwały Nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r.)

Plan [...] nie zawiera bezpośrednich wskazań co do zabytków z terenu Gminy Michałowice. Jest to dokument o charakterze ogólnym, przedstawiającym analizę stanu społeczno-gospodarczego, w tym także informację o zasobach dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego województwa. Michałowice są wymieniane w kontekście istnienia parku krajobrazowego na terenie gminy.

Wskazać jednak należy, że do zadań polityki przestrzennej PZP województwa w dziedzinie ochrony zabytków należy między innymi:

- a) ochrona różnorodności dziedzictwa kulturowego wykształconego w wyniku wielu procesów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej;
- b) ochrona zachowanych zespołów obiektów zabytkowych o wyrazistej tożsamości - nawet jeśli poszczególne obiekty nie posiadają wybitnej wartości historycznej lub artystycznej;
- c) unikanie przekształceń przestrzennych mogących zagrażać zasobom dziedzictwa kulturowego, np.: dysharmonijne lub szkodliwe sąsiedztwo;
- d) eksponowanie w strukturze przestrzennej elementów najcenniejszych i udostępnianie miejsc o wysokich walorach kulturowych;
- f) komponowanie nowych struktur z uwzględnieniem historycznej zabudowy - uzupełnianie istniejących struktur o nowe elementy tworzące harmonijną całość.

W związku z tym, w gminnych dokumentach planistycznych należy:

- zidentyfikować istniejące i potencjalne konflikty funkcjonalno-przestrzenne związane z ochroną walorów kulturowych,
- zidentyfikować elementy charakterystyczne krajobrazu kulturowego oraz określić zasady ich ochrony,
- określić elementy charakterystyczne w przypadku dóbr kultury współczesnej, które winny zostać zachowane.

• **Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020**

(Uchwała Nr XII/183/11 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 września 2011 r.)

Strategia rozwoju województwa jest podstawowym i najważniejszym dokumentem samorządu województwa, określającym obszary, cele i kierunki interwencji polityki rozwoju, prowadzonej w przestrzeni regionalnej. Jednym z założeń Strategii[...] jest poprawa zarządzania przestrzenią, a także optymalne wykorzystanie zasobów regionalnych (przyrodniczych, krajobrazowych, kulturowych i gospodarczych) dla zapewnienia rozwoju regionu i wysokiej jakości życia mieszkańców.

W Strategii wskazano 7 obszarów działania wraz z celami operacyjnymi do realizacji w obrębie obszarów. Pod względem liczby obiektów zabytkowych stolica województwa zajmuje najwyższe miejsce w kraju. W Krakowie są 1153 obiekty zabytkowe. Znaczna liczba zabytków znajduje się również w powiatach: nowotarskim (246 obiektów), nowosądeckim (238) oraz gorlickim (193) i krakowskim (186)⁷.

Działania proponowane w Strategii[...], uwzględniając ochronę tożsamości lokalnej oraz dbałość o otoczenie – ukierunkowane będą między innymi na:

-rozwój lokalnej turystyki;

-rewitalizację obszarów zdegradowanych, rozumianą jako podniesienie atrakcyjności przestrzeni publicznych, wprowadzenie nowych funkcji;

⁷ Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 [...]

-ochronę krajobrazu i ładu przestrzennego na obszarach wiejskich poprzez zachowanie unikalnych form krajobrazu rolniczego, a także racjonalne gospodarowanie gruntami, z uwzględnieniem działań na rzecz poprawy struktury obszarowej gospodarstw i zmniejszenia uciążliwości związanych z produkcją wysokotowarową, w szczególności poprzez jej koncentrację w wyodrębnionych strefach.

W Strategii [...] nie znajdujemy bezpośrednich informacji o zabytkach z terenu Gminy Michałowice.

- **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami**

Do tej pory (09/2018) nie został uchwalony program dla województwa na lata 2018-2021.

- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020**

(Uchwała Nr 460/18 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 20 marca 2018 r.)

Na uwagę zasługuje również RPOW 2014-2020, jako dokument o znaczeniu strategicznym dla województwa w wybranych obszarach działania - osiach priorytetowych.

W obszarze *dziedzictwo regionalne* opisano znaczenie bogactwa turystycznego dla rozwoju województwa. Inicjatywy na rzecz zwiększenia efektywności wykorzystania zasobów kulturowych Małopolski mają wzmocnić tożsamość regionalną, korzystnie wpłyną na rozwój społeczny i gospodarczy całego regionu. Szczególnie działania na rzecz ochrony, udostępniania i promocji dziedzictwa kulturowego, wpłyną na rozwój sektora turystyki, stanowiącego trzecią pod względem znaczenia obszar działalności społeczno-gospodarczej w UE. Inwestycje w zakresie rozwoju infrastruktury kultury wzmocnią procesy przekształcania instytucji kultury w nowoczesne centra dostępu do wiedzy i oferty kulturalnej oraz lokalne ośrodki życia społecznego.

Małopolskę wyróżnia różnorodność krajobrazu. Występują tu niejednolite zespoły ekosystemów, a ponad połowa powierzchni objęta jest ochroną prawną (około 8% wszystkich obszarów chronionych w Polsce). Pod względem udziału powierzchni prawnie chronionej Małopolska zajmuje 2 miejsce w kraju. W regionie zlokalizowanych jest najwięcej w Polsce (6) parków narodowych, w tym 2 uznane za Rezerwat Biosfery UNESCO. Ponadto

funkcjonuje 11 parków krajobrazowych (zajmujących łącznie ok. 17,4% powierzchni województwa), 10 obszarów chronionego krajobrazu, 85 rezerwatów przyrody, 99 obszarów NATURA 2000. Małopolska ze względu na uwarunkowania geograficzne posiada duży potencjał do tworzenia oferty dla spędzania aktywnego wypoczynku, wędrówek pieszych i rowerowych, w otoczeniu zasobów cennych przyrodniczo. Konieczne jest zatem podejmowanie działań zmierzających do zachowania i poprawy ochrony różnorodności biologicznej i rozwoju infrastruktury turystycznej, co może przynieść korzystne efekty środowiskowe i społeczno-gospodarcze dla regionu⁸.

Na uwagę zasługują priorytet 6 :

Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami.

W ramach tego priorytetu takie działania jak:

- zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego;
- zwiększona atrakcyjność dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu;
- wzrost zatrudnienia na obszarach o wysokich walorach turystycznych.

⁸ Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 [...]

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Program gminny uwzględnia także ustalenia i wnioski zawarte w dokumentach strategicznych na poziomie gminy :

- **Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Michałowice** (Uchwała nr XVIII/116/2012 Rady Gminy Michałowice z dnia 29 marca 2012 roku) i **MPZP**

Dokument ten zawiera charakterystykę ogólną Gminy Michałowice i opis jej potencjału oraz wskazuje cele i kierunki rozwoju, a także określa warunki ochrony konserwatorskiej obszarów i obiektów chronionych jako obligatoryjne wytyczne do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Warunki ochrony konserwatorskiej określają przedmiot ochrony, zakres ochrony oraz sposób użytkowania zabytków.

Warunki ochrony konserwatorskiej obowiązują:

- a) organy administracji rządowej,
- b) organy administracji samorządowej,
- c) służby komunalne,
- d) państwowe i samorządowe jednostki organizacyjne,
- e) osoby prawne,
- f) osoby fizyczne.

Główne cele ochrony zasobów kulturowych gminy, ujęte w Studium, obejmują:

- zachowanie dziedzictwa kulturowego Gminy Michałowice,
- zachowanie i ekspozycja zasobów krajobrazu kulturowego oraz jego struktury,
- zachowanie i formowanie wysokiej jakości środowiska antropogenicznego oraz zapewnienie jego trwałego i zrównoważonego użytkowania.

Warunki konserwatorskie winny być przestrzegane szczególnie przy:

- opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Gmina Michałowice posiada pzp dla obszaru całej gminy),

wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu,
-wydawaniu decyzji dot. gospodarki terenami i podziałów własnościowych,
-wydawaniu decyzji dot. sposobu użytkowania i eksploatacji obiektów (budynków i obszarów) objętych ochroną konserwatorską.

W Studium wyznaczono tereny objęte strefą ochrony konserwatorskiej ze względu na wartości kulturowe i przyrodnicze. Studium wskazuje na liczne walory przyrodniczo-turystyczne gminy, które są podstawą rozwijania działalności turystycznej.

Na terenie gminy znajdują się następujące formy ochrony przyrody:

- Dłubniański Park Krajobrazowy,
- Park Krajobrazowy Dolinki Krakowskie,
- 4 drzewa i 1 krzew uznane za pomniki przyrody.

Dwa parki krajobrazowe: Dłubniański Park Krajobrazowy oraz Park Krajobrazowy Dolinki Krakowskie zostały dla zachowania cennych zasobów przyrodniczych, geologicznych, historycznych, kulturowych i krajobrazowych. W celu ochrony tych terenów wyznaczono granice parków wraz z granicami otulin.

Dla parków krajobrazowych ustalone zostały szczególne cele ochrony wartości między innymi historycznych i kulturowych. Polegają na ochronie tradycyjnych form zabudowy i zespołów wiejskich oraz współdziałanie w zakresie ochrony obiektów zabytkowych i ich otoczenia. Ponadto w granicach Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego wyznaczono również szczególne społeczne cele ochrony parku polegające na racjonalnej gospodarce przestrzennej, hamowaniu presji urbanizacyjnej, promowaniu i rozwijaniu funkcji zgodnych z uwarunkowaniami środowiska, w tym szczególnie turystyki, wypoczynku i edukacji.

Studium[...] zawiera także analizę dziedzictwa kulturowego gminy.

Założenia dworsko-parkowe występują w Książniczkach, Michałowicach, Młodziejowicach, Sieborowicach oraz Zagórzycach Dworskich. Charakterystyczne dla nich zabudowania dworskie wraz z zabytkowym drzewostanem znajdują się w różnym stanie zachowania.

Formy ochrony konserwatorskiej

Strefy konserwatorskie wyznaczono dla miejscowości: Książniczki, Masłomiąca, Michałowice, Młodziejowice, Raciborowice, Sieborowice, Więclawice Stare, Zerwana.

Strefy ochrony konserwatorskiej obejmują przede wszystkim:

- obiekty i zespoły wpisane do rejestru zabytków,
- obszary, gdzie znajdują się obiekty zabytkowe wraz z elementami miejscowego krajobrazu kulturowego i przedpolami widokowymi,
- strefy nadzoru archeologicznego.

W części I opracowania pn. „Uwarunkowania rozwoju” dokonano zestawienia obiektów zabytkowych i stanowisk archeologicznych. Analiza tych materiałów pozwoliła na określenie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego. W zależności od stopnia zachowania obiektów oraz stopnia zachowania historycznej kompozycji urbanistycznej, w powiązaniu z walorami krajobrazowymi obszarów, wyznaczone zostały strefy ochrony konserwatorskiej:

„K1”- strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej,

„K2” – strefa częściowej ochrony konserwatorskiej,

„A” – strefa ochrony archeologicznej.

„K1” – strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej

Obejmuje zespoły zabytkowej zabudowy w większości wpisane do rejestru zabytków, położone w sołectwach:

- Książniczki
- Masłomiąca
- Michałowice
- Młodziejowice
- Raciborowice
- Sieborowice
- Więclawice Stare
- Zagórzycy Dworskie
- Zerwana

W strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej ustalono nakaz:

- uzgadniania wszelkiej działalności inwestycyjnej, podziałów geodezyjnych, zmian sposobu użytkowania, prac ziemnych, przebudowy, adaptacji, uzupełnień zabudowy, wprowadzenia małych form architektonicznych i zdobienia;
- dostosowania nowej zabudowy do historycznej kompozycji urbanistycznej;
- dostosowania współczesnych funkcji do wartości zabytkowych zespołów;
- usunięcia obiektów dysharmonizujących.
- (w zależności od stanu zachowania) utrzymania stanu, konserwacji, względnie rewaloryzacji założeń lub ich elementów;
- zachowania charakteru zieleni parków podworskich.

„K2” – strefa częściowej ochrony konserwatorskiej

Obejmuje pojedyncze obiekty i zespoły nie objęte ochroną prawną lecz wpisane do ewidencji zabytków.

W strefie częściowej ochrony konserwatorskiej ustala się:

- zachowanie historycznej substancji, układu ulic i placów oraz obiektów i zespołów, historycznego podziału działek, linii zabudowy oraz wkomponowanie w naturalny krajobraz,
- zachowanie cech regionalnych przez dostosowanie ewentualnych nowych elementów do historycznej kompozycji urbanistycznej, do skali, gabarytów, formy, podziałów architektonicznych, wzajemnych proporcji powierzchni murów, otworów i dachów obiektów. Stosowane materiały budowlane winny nawiązywać swoim charakterem do materiałów tradycyjnych z wykluczeniem sidingu, pokryć dachowych z blacho dachówki, blachy falistej i trapezowej,
- dopasowanie współczesnych programów mieszkalno – usługowych do historycznej funkcji obiektów i zespołów zabytkowych, przez adaptację, rozbudowę i przebudowę, na obiekty i urządzenia usług z zakresu kultury, handlu, gastronomii, nieuciążliwego rzemiosła, obsługi ruchu turystycznego, administracji,

- eliminowanie obiektów nie związanych z charakterem obszaru objętego strefą oraz funkcji uciążliwych, przy całkowitym zakazie lokalizacji nowych tego typu obiektów, magazynów, obiektów tymczasowych oraz reklam wielkogabarytowych,
- przebudowę obiektów dysharmonijnych,
- restaurację i modernizację techniczną obiektów o lokalnej wartości kulturowej po uzyskaniu opinii stosownie do przepisów odrębnych,
- porządkowanie i scalanie własnościowe zespołów historycznych i krajobrazowych w celu stworzenia warunków jednolitej odpowiedzialności za stan utrzymania i należytego zagospodarowania gwarantującego zachowanie ich wartości,
- realizację infrastruktury technicznej niezbędnej dla poprawy standardów w tym zakresie,
- zachowanie punktów oraz ciągów widokowych przez ograniczenie nowej zabudowy mogącej zasłonić ekspozycję widokową obiektów oraz zespołów zabytkowych,
- odtworzenie i zachowanie istniejących stawów w miejscowości Masłomiąca.

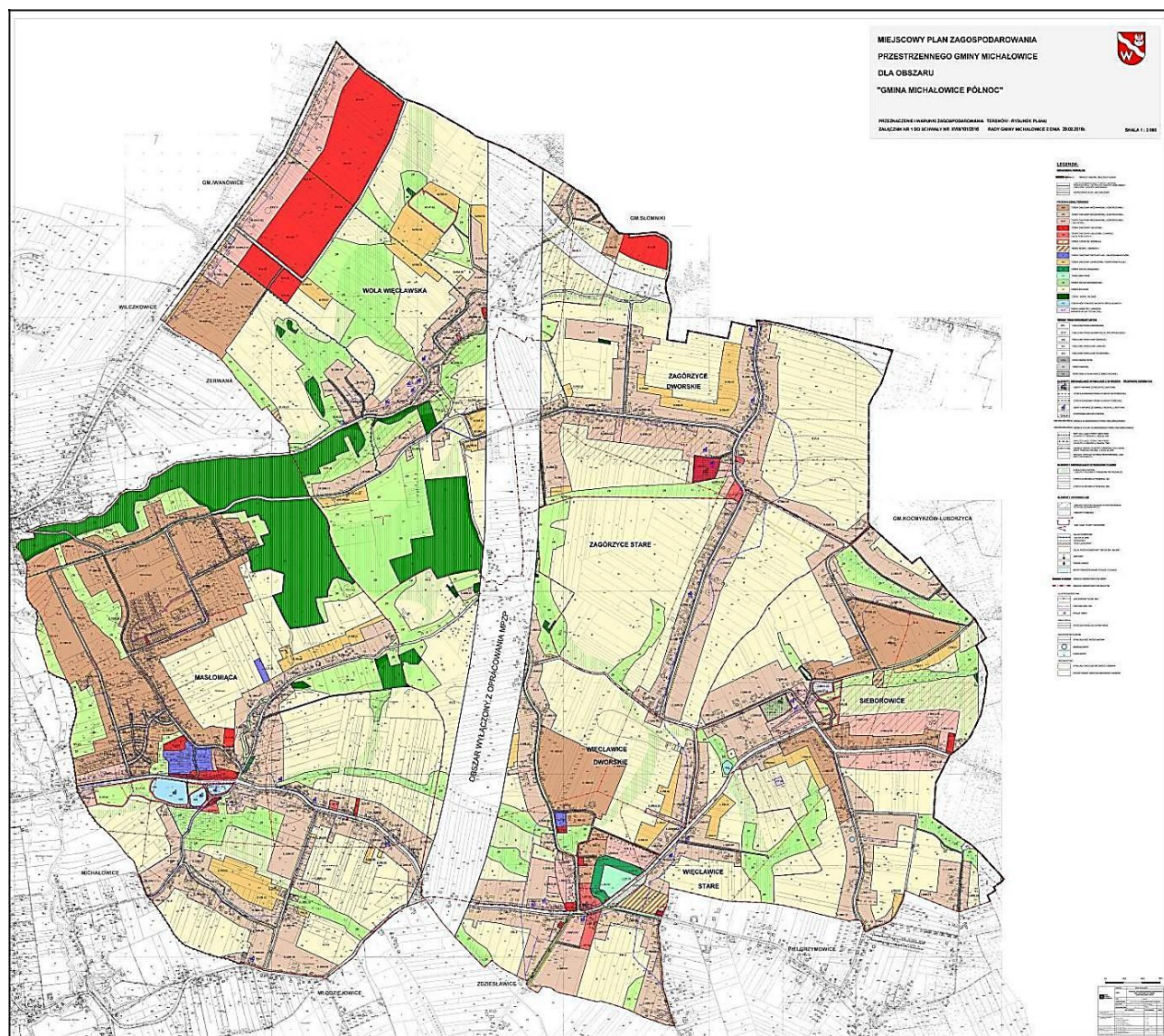
„A” – strefa ochrony archeologicznej

Obejmuje stanowiska archeologiczne lub ich kompleksy, ustalone na podstawie specjalistycznych badań. Stanowiska są wpisane lub przewidziane do wpisu rejestru zabytków nieruchomych województwa. Wszelkie działania inwestycyjne, wymagające prowadzenia robót ziemnych w zasięgu strefy ochrony archeologicznej muszą być zgodne z przepisami odrębnymi.

Przypomnieć należy, że Studium[...] nie jest aktem prawa miejscowego, jednak w przestrzeni ochrony dziedzictwa obejmuje wskazania dotyczące całego obszaru gminy. Prawem miejscowym są plany zagospodarowania przestrzennego, w których zawarte są w większości te same zalecenia w dziedzinie opieki i ochrony nad zabytkami w randze przepisów lokalnych. Na terenie Gminy Michałowice, która posiada mpzp dla całego terenu gminy, uchwalono 6 planów zagospodarowania przestrzennego.

Obowiązujące mpzp (w opisach planów wymieniono obiekty podlegające ochronie i ustalono strefy ochrony konserwatorskiej):

4) UCHWAŁA NR XVIII/101/2016 RADY GMINY MICHAŁOWICE z dnia 29 lutego 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Michałowice dla obszaru Gmina Michałowice Północ.

- **Gminny Program Rewitalizacji Gminy Michałowice na lata 2017-2025**

(Uchwała Rady Gminy Michałowice nr XXXIII/247/2017 z dnia 20 kwietnia 2017 r.)

Gminny Program Rewitalizacji zawiera szczegółową diagnozę obszaru rewitalizacji obejmującą analizę negatywnych zjawisk i lokalnych potencjałów występujących na terenie wyznaczonego obszaru. Ważnym elementem programu jest opis planowanego stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji wraz ze wskazaniem działań służącymi eliminacji lub ograniczeniu negatywnych zjawisk. Wyznaczone w programie cele realizowane będą poprzez wskazane przedsięwzięcia rewitalizacyjne.

W programie, zgodnie z ustawą o rewitalizacji[...], opisane zostały mechanizmy integrowania działań oraz przedsięwzięć rewitalizacyjnych wraz z podaniem szacunkowych ram finansowych uwzględniających podział środków finansowych na źródła publiczne i prywatne⁹.

Program rewitalizacji nie zawiera propozycji bezpośrednich inwestycji w obiekty zabytkowe celem zabezpieczenia wartości historycznych. Gmina Michałowice zaplanowała jednak wiele inwestycji dotyczących poprawy jakości i dostępności miejsc publicznych takich jak place, parkingi i ścieżki komunikacyjne, wskazując na rozwój turystyki regionalnej.

Wśród działań rewitalizacyjnych na uwagę zasługuje projekt przebudowy starej stajni w Raciborowicach na bibliotekę i siedzibę organizacji pozarządowej. Szacowany koszt inwestycji to 900 000 zł.

- **Strategia Rozwoju Gminy Michałowice na lata 2014-2020**

(Uchwała nr XLI/280/2014 Rady Gminy Michałowice z dnia 24 lutego 2014 r. i Uchwała nr XLIV/ 336/2018 RADY Gminy Michałowice z dnia 26 lutego 2018 r.)

Jest to dokument o charakterze programowym, gdzie wyznaczono podstawowe kierunki działań gminy również w przestrzeni kultury. W Strategii[...]wskazano trzy cele strategiczne, z których każdy odpowiada na zdiagnozowane problemy w obszarze rewitalizacji. Wyznaczono także mocne i słabe strony obszaru (analiza SWOT).

⁹ Gminny Program Rewitalizacji [...]

W dokumencie wskazano na znaczenie tradycji i historii gminy i podkreślono wagę kultywowania pamięci wspólnoty i tradycji wsi podkrakowskich a także wielowiekową przynależność parafialną. „Wspólnota lokalna jest dumna nie tylko z zabytków kultury materialnej (kościół: gotycki w Raciborowicach i barokowy w Więclawicach, kilka dworów z różnych epok, młyny zbożowe, kapliczki itp.), ale i niebanalnego położenia względem Krakowa, w malowniczej dolinie rzeki Dłubni”[...].

Wspólnota kultywuje obrzędy typowe dla wsi podkrakowskiej, związane z cyklami roku rolniczego oraz tradycją chrześcijańską (np. dożynki). Związane są z tym tradycyjne potrawy regionalne jak chleb wiejski, kiełbasa wiejska. Do atutów gminy należy też dobrze rozwinięte sadownictwo. Ponadto na terenie gminy działają:

- Centrum Kultury i Promocji;
- Stowarzyszenia;
- Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Michałowickiej „Nad Dłubnią”;
- Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Korona Północnego Krakowa;
- Stowarzyszenie Pełna Chata;
- Stowarzyszenie Instytut Strumiły;
- Stowarzyszenie Inicjatyw Kulturalnych Wieniawa.

W Strategii [...] znajdziemy także informację o sławnych osobach związanych z terenem gminy czy znanych wydarzeniach historycznych.

Ważne wydarzenia historyczne i osoby¹⁰:

- kronikarz ks. Janie Długoszu, posesor i budowniczy kościoła w Raciborowicach (ok. 1470);
- bitwa konfederatów barskich z Moskalami pod Więclawicami (1679);
- ślub znanego pisarza barokowego Wespazjana Kochowskiego w kościele w Więclawicach (1680);
- marsz kosynierów i obozie wojsk Tadeusza Kościuszki w Bosutowie (1794);
- obalenie słupów granicznych i marsz Kompani Kadrowej (1914);
- pobyt Karola Wojtyły w Raciborowicach (1944-45);
- Komes Michał Awdaniec (średniowiecze), od jego imienia prawdopodobnie wywodzą się Michałowice;
- potyczka konfederatów barskich z moskalami pod Więclawicami 30 listopada 1769 roku. 12 poległych konfederatów pochowano pod dzwonnica przy kościele w Więclawicach, jednym

¹⁰ Strategia Rozwoju Gminy Michałowice [...]

- z nich był Szczawiński, marszałek sanocki;
- Tadeusz Kościuszko i insurekcja z 1794 roku (obóz warowny powstańców znajdował się w Bosutowie, ówczesnie należącym do parafii Więclawice);
 - Hugo Kołłątaj, polityk oświeceniowy, reformator, wieczysty posiadacz Michałowic;
 - Tadeusz Zgierski-Strumiłło, twórca podwalin polskiego harcerstwa;
 - Józef Piłsudski i Kompania Kadrowa (obalenie słupów granicznych ww 1914 roku).

Urodzeni na terenie gminy:

- Biskup tarnowski Florian Janowski, ur. w Masłomięcej (1725 r.);
- Tadeusz Strumiłło, muzykolog i taternik, ur. w Książniczkach (1929 r.).

Wśród priorytetów Strategii[...] na uwagę zasługują:

A. Stworzenie atrakcyjnego miejsca zamieszkania, pracy i wypoczynku

- „Dłubniańskie Planty Krakowa”

1. Konsekwentne kształtowanie ładu przestrzennego, ochrona zasobów krajobrazowych i przyrodniczych oraz poprawa dostępności Krakowa dla stworzenia atrakcyjnego miejsca zamieszkania i turystyki nieinwazyjnej.
2. Konsekwentne podnoszenie poziomu edukacji oraz świadomości ekologicznej mieszkańców dla osiągnięcia efektu gospodarczego, wizualnego, zdrowotnego oraz satysfakcji mieszkańców.

B. Wzmacnianie poczucia tożsamości mieszkańców

1. Umocnienie tradycji patriotycznych, pielgrzymkowych i rolniczych dla stworzenia rozpoznawalnej marki gminy. Wzmacnianie motorów rozwoju, w tym – Kadrówka, Szlak Świętego Jakuba, Orkiestra Wieniawa, Klub Jazdy Konnej Szary.
2. Wykorzystanie sąsiedztwa z Krakowem, w ramach aglomeracji, dla pobudzenia rozwoju gospodarczego, zwiększenia liczby ludności oraz zwiększenia rozpoznawalności wspólnoty.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa krajobrazu kulturowego Gminy Michałowice

5.2.1. Zarys historii Gminy Michałowice¹¹

Gmina Michałowice znajduje się w południowo-wschodniej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, 10 km na północ od centrum Krakowa, w dolinie Dłubni będącej lewym dopływem Wisły. Liczy około 9000 tys. mieszkańców i posiada 18 sołectw. Administracyjnie Gmina Michałowice wchodzi w skład Powiatu Krakowskiego i Województwa Małopolskiego. Duża część obszaru gminy leży w granicach Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego, oraz Parku Krajobrazowego „Dolinki Krakowskie”.

Najstarsze ślady pobytu człowieka z terenu gminy pochodzą z mezolitu (środkowa epoka kamienia 8000-4500 lat B.C.). W późniejszych okresach tereny te podlegały silnemu oddziaływaniu gospodarczemu. Szczególnie tereny w dolnym biegu Dłubni znalazły się w zasięgu trwałego osadnictwa rolniczego. W wyniku zasiedlenia obszar ten został przekształcony i pozbawiony dużej części lasów. Na przełomie XIII i XII w. BC pojawiają się w dolinie Dłubni osady kultury łużyckiej. Osadnictwo ewoluowało w ciągu wieków. Na przełomie er wyodrębnił się obszar zwartego osadnictwa nad Dłubnią, w tym także na terenie obecnej Gminy Michałowice. W pierwszej połowie III w. AC na tym terenie pojawili się Celtowie, których kultura prezentowała wyższy poziom w porównaniu z ludnością lokalną. Celtowie ulepszyli uprawę ziemi, produkcję żelaza, sposób wytwarzania ceramiki (posługiwali się kołem garncarskim).

We wczesnym średniowieczu wzdłuż rzeki Dłubni (XII w.) znajdowało się co najmniej 8 osad, określanych jednym terminem Dłubnia. Dały one początek wsiom: Michałowice, Imbramowice, Iwanowice, Sieciechowice, Raciborowice, Ściborzyce, Kantorowice, Małoszyce. Założycielami tych osad była prawdopodobnie rodzina Awdańców pochodzenia nordyckiego a Michał Awdaniec miał być był protoplastą nazwy Michałowice. Największy przyrost osad w dolinie Dłubni nastąpił w okresie od XIII do końca XIV w. Najstarszymi miejscowościami gminy wymienionymi w archiwach są Michałowice (1198 r.) i Raciborowice (1230 r.). W kolejnych wiekach obszary dzisiejszej gminy pozostawały w

¹¹Strategia Rozwoju Gminy Michałowice

równej mierze w rękach kościelnych i szlacheckich. Osady w środkowym biegu – z wyjątkiem Michałowic, były własnością szlachecką a właścicielem wsi dolnego biegu Dłubni (Raciborowice) była kapituła krakowska. W Raciborowicach proboszczem był słynny historyk Jan Długosz, który ufundował istniejący do dziś kościół. Świadczą o tym m.in. liczne kościelne kartusze z głową żubra - herbem Długosza.

Łękawica – herb rodziny Awdańców, założycieli Michałowic.	
Wieniawa – herb Jana Długosza, proboszcza parafii Raciborowice.	

Herb Michałowic Jest to tarcza późnogotycka typu hiszpańskiego. W polu czerwonym, w dolnej podstawie tarczy łękawica srebrna; orzeł Związku Strzeleckiego bez korony na tarczy amazonek w górnej części tarczy; między nimi pofalowany pas w skos, srebrny.	
--	--

Lękawica - to godło z herbu Awdańców z XIII w., założycieli osad nad rzeką Dłubnią.

Orzeł bez korony Związku Strzeleckiego - na tarczy jest symbolem obalenia granicznych kordonów w dniu 6 sierpnia 1914 roku w Michałowicach. Średniowieczny herb Awdańców i dwudziestowieczny orzełek strzelecki łączą dzieje Gminy.

Srebrna, pofalowana linia- to symbol rzeki Dłubni, przecinającej i jednocześnie łączącej wspólnotę gminną pod względem historycznym i współczesnym.

Czerwień jest barwą królewską (Boskiego Pomazańca), a także symbolem Syna Bożego, miłości, dzielności, poświęcenia i żarliwości. **Srebro (biel)** to symbol czystości, uczciwości, pokoju i wody.

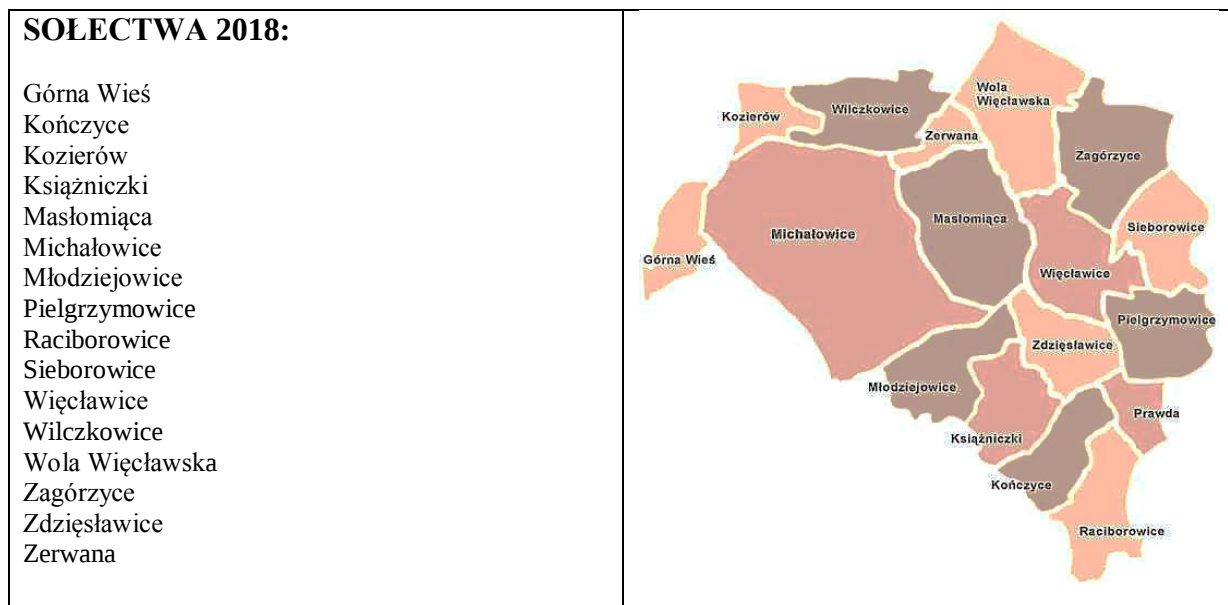
W średniowieczu na terenie Gminy Michałowice bardzo intensywnie rozwijał się przemysł i rolnictwo. Sprzyjała temu bliskość Krakowa.

Istniały tutaj obiekty przemysłowe, takie jak młyny zbożowe, papiernie, prawdopodobnie również olejarnie, ślusarnie. W większości wsi działały również kuźnie oraz karczmy, a w niektórych browary. W 1788 roku Michałowice, na wieczyste posiadanie, otrzymał Hugo Kołłątaj. W zamian zobowiązany był płacić roczny czynsz na rzecz Akademii Krakowskiej. Po wygranej bitwie pod Racławicami w 1793 roku przez Gminę Michałowice przechodził Tadeusz Kościuszko ze swoimi kosynierami, by założyć obóz w Bosutowie. Po upadku Powstania Kościuszkowskiego Michałowice zostały włączone do Austrii, a właściciel Hugo Kołłątaj, za popieranie powstania został osadzony w więzieniu w Ołomuńcu. Zmarł w 1812 roku, a Michałowice zostały włączone do Księstwa Warszawskiego w 1809 roku. Po upadku Napoleona, na Kongresie Wiedeńskim zapadły decyzje w wyniku, których Michałowice stały się częścią zaboru rosyjskiego. Raciborowice wchodziły w skład Rzeczypospolitej Krakowskiej, a po jej likwidacji zostały wcielone do zaboru austriackiego (Galicja). W 1815 roku utworzono komorę celną w Wilczkowicach, która w 1838 roku została przeniesiona do Michałowic. Administracyjnie Michałowice należały do powiatu miechowskiego i guberni radomskiej a następnie od 1860 roku do kieleckiej. W roku 1866 została utworzona Gmina Michałowice¹².

¹² Strategia Rozwoju Biblioteki Publicznej Gminy Michałowice [...]

W czasie walk o niepodległość na początku XX w. przez Michałowice prowadziła trasa I Brygady Kadrowej Józefa Piłsudskiego, która wyruszyła z ul. Oleandry w Krakowie dnia 6 sierpnia 1914 roku. Na Komorze w Michałowicach zostały obalone słupy graniczne. By uczcić to wydarzenie w przysiółku Komora umieszczono pamiątkowy obelisk.

Mapka Gminy Michałowice

Przez obszar Gminy Michałowice przebiegają następujące szlaki rowerowe i szlak pieszo-rowerowy:

- **szlak niebieski** - „Dolina Dłubni” – szlak biegnie doliną rzeki Dłubni, od miejscowości Raciborowice do Wilczkowic i dalej do źródeł Dłubni w sąsiedniej gminie. Długość jego na obszarze gminy wynosi 11,5 km i prowadzi doliną rzeki Dłubni prowadząc wśród użytkowników wśród licznych zabytków i atrakcyjnych miejsc,
- **szlak zielony** - „Widokowy” – szlak okrężny biegnie od Raciborowic poprzez Zdzięslawice, Młodziejowice do Michałowic gdzie przekracza granicę Gminy Michałowice z Gminą Zielonki. Długość szlaku na obszarze gminy wynosi 13,2 km,
- **szlak czerwony** – „Kościuszkowski” – szlak okrężny przebiegający przez miejsca związane z Tadeuszem Kościuszką. Cała pętla ma blisko 97 km, z czego na terenie Gminy Michałowice długość jego wynosi 11,0 km,

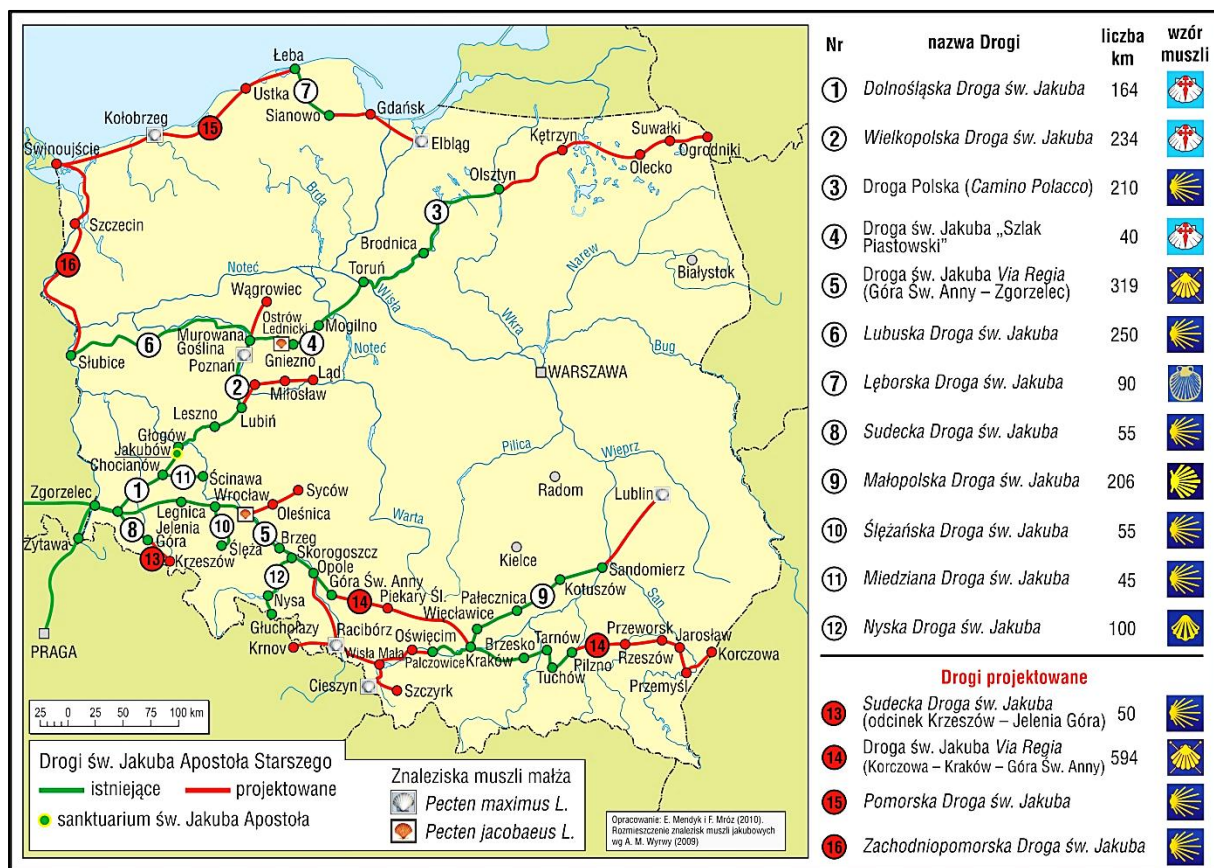
- **szlak żółty** (szlak pieszo rowerowy) – „Droga św. Jakuba” – jest częścią systemu szlaków, które prowadzą do Santiago de Compostela w Hiszpanii. Opisywany odcinek na obszarze Gminy Michałowice liczy 9,5 km i jest częścią Małopolskiej Drogi Św. Jakuba, która wiedzie z Sandomierza do Krakowa. Na obszarze gminy szlak prowadzi z północnego-wschodu poprzez Wolę Więclawską, Zagorzyce Stare, Więclawice Dworskie i Więclawice Stare, Zdzięslawice, Książniczki a do granicy z Gminą Zielonki¹³. Jest to szlak jednokierunkowy. W Małopolsce szlak rozpoczyna się w Pałecznicy przy kościele Św. Jakuba i wiedzie w kierunku Krakowa.

Trasa szlaku przez Gminę Michałowice

¹³ Studium[...] Gminy Michałowice

Źródło: <http://www.zawada.diecezja.tarnow.pl/index.php/ogolne/droga-swietego-jakuba-via-regia>

Źródło: <http://www.sandomierz.pl/assets/sandomierz/media/files/397b04d0-bb08-42d9-8de5-f5222123f754/malopolska-droga-sw-jakuba.jpg>

5.2.2. Zabytki nieruchome i propozycje do ujęcia w ewidencji gminnej

Na terenie gminy znajduje się 60 obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków (w tym 8 w rejestrze zabytków) oraz kilkanaście cennych obiektów pozostających poza wymienionymi rejestrami. W zdecydowanej większości w/w obiekty stanowią własność prywatną lub kościelną. Wśród obiektów zabytkowych dominuje zabudowa mieszkaniowa drewniana z p. XX wieku (zabytki nieruchome ujęte w GEZ - **załącznik nr 1**) i znajduje się wzdłuż głównych ulic miejscowości. Na niektórych budynkach elewacja wymaga prac restauratorskich. Wiele z budynków zostało przebudowanych.

Na terenach wiejskich, oprócz zabudowy drewnianej (w połowie niezamieszkałej), spotykamy założenia dworsko-parkowe, dworsko-folwarczne i kościoły. Stan obiektów ewidencyjnych można określić jako dobry i dostateczny.

Ewidencja GEZ w formie kart, dołączona do programu, obejmuje łącznie 60 obiektów nieruchomych.

5.2.3. Zabytki nieruchome o dużym znaczeniu, w tym zabytki objęte prawnymi formami ochrony

W rejestrze zabytków nieruchomych WKZ-Kraków znajduje się 8 obiektów (zespołów). Są to najważniejsze zabytki Gminy Michałowice.

WYKAZ OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH W GMINIE MICHAŁOWICE WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW¹⁴

1. Zespół dworsko-parkowy w Książniczkach (nr rej. A-585)
2. Zespół dworsko-parkowy w Michałowicach (nr rej. A-465)
3. Zespół dworsko-parkowy w Młodziejowicach nr rej. A-492)
4. Zespół pałacowy w Sieborowicach (nr rej. A-584)
5. Zespół dworsko-parkowy w Zagorzycach Dworskich (nr rej. A-699)

¹⁴ Uchwała* Nr XLVI/383/2006 Rady Gminy w Michałowicach z dnia 31 maja 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Michałowice dla obszaru I

6. Zespół kościoła par. p.w. Św. Małgorzaty w Raciborowicach (nr rej. A-17)
7. Zespół kościoła par. p.w. Św. Jakuba Młodszeo w Więclawicach (nr rej. A-1S1)
8. Zagroda w Zerwanie (nr rej. A-727)

Zespół dworsko-parkowy w Książniczkach (nr rej. A-565)

Do rejestru zabytków wpisany jest dwór, rządcówka, spichlerz, park. Dwór został wzniesiony w roku 1896, murowany na rzucie w kształcie litery "L" z dwukondygnacyjnym korpusem głównym pośrodku i jednokondygnacyjnymi skrzydłami bocznymi. Dwór kryty jest dachem dwuspadowym wewnątrz stropy belkowe. W zespole zachował się budynek rządcówki z końca XIX wieku, murowany, na rzucie prostokąta z drewnianym gankiem od frontu, kryty dachem dwuspadowym. W zespole zachował się także spichlerz z końca XIX wieku, murowany, na rzucie prostokąta, o dachu naczółkowym, Całość otoczona jest parkiem o charakterze krajobrazowym, naturalistycznym, założonym na przełomie XIX/XX wieku. Park posiada kształt zbliżony do owalu i obejmuje grzbiet niewielkiego wzniesienia opadającego w kierunku południowo-zachodnim. Drzewostan składa się tu ze świerków, klonów, lip, grabów, wiązów, pojawiają się dęby, jawory, modrzewie i brzozy. Niektóre okazy mogą liczyć ok. 100 lat.

Zespół dworsko-parkowy w Michałowicach (nr rej. A-465)

Do rejestru zabytków wpisany jest dwór, spichlerz, stajnia, park. Dwór zbudowany wg projektu Teodora Talowskiego w latach 1892-1897 dla rodziny Dąbrowskich. Rodzina Dąbrowskich początkowo mieszła na tej posiadłości w niewielkim, drewnianym dworku wybudowanym przez Hugo Kołłątaja, wcześniejszego właściciela wsi Michałowice. W 1897 roku, po zakończeniu budowy dworu, stary-drewniany dworek rozebrano. Nowy dwór był murowany z kamienia i cegły, nietynkowany, parterowy z półpiętrzem w dachu nad korpusem i dwupiętrową wieżyczką-basztą. Układ dworu jest dwuskrzydłowy, na rzucie w kształcie litery "L". W skrzydle tylnym przybudówka mieszcząca ośmioboczną basztę i kaplicę; z trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Dach dwuspadowy, nad wieżyczką namiotowy. Spichlerz przy dworze pochodzi z wieku XIX, drewniany, na rzucie prostokątnym, o konstrukcji zrębowo-słupowej o dachu dwuspadowym. Stajnia dworska zbudowana w roku 1910, murowana, na rzucie wydłużonego prostokąta, dach dwuspadowy. Park otaczający zespół dworski istniał już w XVIII wieku, a XIX wieku, w związku z budową nowego

dworu, przekomponowany krajobrazowo, o cechach neoromantycznych. Całość powstała na 4 tarasach oddzielonych od siebie skarpami i jarami z dworem na najwyższym tarasie. W skrzydle tylnym znajduje się przybudówka mieszcząca oprócz baszty kaplicę z trójbocznie zamkniętym prezbiterium. We frontowej fasadzie wyróżnia się ryzalit boczny, obejmujący salon. Jest on zwieńczony trójkątnym szczytem z kamiennymi sterczynami i tablicą z tarczami herbowymi Dąbrowskich: Radwan i Nałęcz. Otaczający zespół dworski park istniał już za życia H. Kołłątaja. Przekomponowany potem krajobrazowo, posiada cechy neoromantyczne, wykorzystuje naturalną, bogatą konfigurację terenu (skarp, jary, tarasy). Drzewostan jest reprezentowany przede wszystkim przez robinie akacjowe, klony, dęby, graby, lipy, sosny i wierzby. Wśród pomników przyrody znajduje się jeden z największych i najstarszych w Polsce okazów derenia właściwego w formie krzaczastej (łac. cornus mas). Dwór michałowicki był świadkiem ważnych wydarzeń historycznych, w tym przemarszu I Kompanii Kadrowej Józefa Piłsudskiego. W czasie I wojny światowej budynek służył jako lazaret dla wojska. Po 1945 r. obiekt znacjonalizowano, użytkowany był jako biura i magazyny, uległ prawie całkowitej dewastacji po pożarze w 1979 roku. W latach 1985-1991 został odbudowany przez obecnych właścicieli.

Zespół dworsko-parkowy w Młodziejowicach (nr rej. A-492)

Do rejestru zabytków wpisany jest dwór, młyn, park. Dwór został zbudowany na rzucie wydłużonego prostokąta, składa się z dwóch części. Starsza część-wschodnia, jest murowana i pochodzi z początku XX wieku (ok. 1911 r.). W salach parteru zachowało się sklepienie kolebkowe z lunetami. Dwór posiada dach dwuspadowy. W starszej części zachował się kamienny późnorenansowy portal. Całość otoczona została parkiem krajobrazowym o wybitnych walorach dendrologicznych, przyrodniczych i przestrzennych. Rosną tu takie gatunki drzew jak: lipy, dęby, wiązy, graby, jesiony, robinie i kasztanowce (dwie lipy i wiąz szypułkowy to okazy pomnikowe).

Zespół pałacowy w Sieborowicach (dawny pałac Zakrzeńskich) (nr rej. A-584)

Do rejestru zabytków wpisany jest budynek dworu, park i mur ogrodzenia z bramą. Dwór pochodzi z roku 1882, jest murowany, na rzucie litery "T". Dwukondygnacyjny jest korpus główny i skrzydło zachodnie, jednokondygnacyjne skrzydło wschodnie. Korpus główny posiada od zachodu wieloboczny ryzalit z tarasem, a od południa trójarkadowy portyk. Wnętrza dworu zdobione były stiukową dekoracją w formie fryzu i faset. Wokół dworu roztacza się park w stylu neoklasycystycznym. Ponadto w zespole znajdują się

zabudowania dworskie wpisane do ewidencji zabytków. Są to d. Spichlerz I (murowany, ok. 1880 r.), stajnie dworskie (murowany, ok. 1900 r. przed 1939 przebudowane na dom zarządcy). Aktualnie w budynku dworu mieści się Państwowy Dom Dziecka.

Dawny zespół dworsko-parkowy w Zagórzycach Dworskich (nr rej. A-699)

Do rejestru zabytków wpisano park dworski (ogród dworski). Ukształtowany zapewne w wieku XVIII jako tarasowy ogród włoski, przekształcony został w wieku XIX na park krajobrazowy, a na przełomie XIX i XX wieku w części założenia na ogród modernistyczny. Ogród założony został na trzech opadających ku płd. i płd.-wsch. tarasach. Na górnym tarasie usytuowany był dwór. Wzdłuż zachodniej granicy prowadziła dzika promenada ujęta starodrzewiem, w której rosną okazy grabów, kasztanowców, lipy drobnolistnej i topoli. Ogród jest przykładem kompozycji XVIII w. i nawarstwiających się przemian z okresów późniejszych. W ogrodzie znajduje się budynek dworu (murowany, z poł. W. XIX), nadbudowany w roku 1963.

Zespół kościoła p.w. Św. Małgorzaty w Raciborowicach (nr rej. A-17)

Do rejestru zabytków wpisano kościół z dzwonnica. Jest to kościół murowany, jednonawowy, wzniesiony w latach 1460-76. Prezbiterium zakończone prostokątnie, nakryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym, prostokątna nawa kryta jest stropem. Zachowany główny ołtarz zbudowany w stylu barokowym z krucyfiksem z 1440 r. Przy kościele znajduje się dzwonnica. Murowana, przyziemna-gotycka część wieży, datowana na 1476 rok, zdobionej jest kamiennym portalem, na którym wznosi się część drewniana pochodząca z 2 połowy XIX wieku.

Zespół kościoła p.w. Św. Jakuba Apostoła w Więclawicach (nr rej. A-181)

Do rejestru zabytków wpisano kościół z dzwonnica i otoczeniem. W skład zespołu wchodzi kościół drewniany wzniesiony w roku 1748 w miejscu wcześniejszego. Wewnątrz świątyni znajdują się liczne dzieła sztuki, malarstwa, rzeźby. Ołtarz główny i dwa boczne rokokowe pochodzą z XVII wieku. W kościele znajduje się także chrzcielnica kamienna z 1477 roku. Dzwonnica przykościelna drewniana, pochodzi z 1848 roku. Poza tym w zespole kościelnym znajdują się: plebania murowana z początku XIX w., organistówka murowana z ok. 1900 roku i przytułek dla ubogich Brata Alberta drewniano-murowany z ok. 1900 roku.

Zagroda w Zerwanie (nr rej. A-727)

Do rejestru zabytków wpisano dom z apteką i otoczenie ogrodowe z kaplicą. Dom mieszkalny i usytuowana w jego otoczeniu kaplica z figurą Św. Jana Nepomucena. Jest to budynek murowany, wzniesiony w 1917 r. z przeznaczeniem na mieszkanie i aptekę, na rzucie wydłużonego prostokąta, dwutraktowy, obie elewacje wzdłużne, zwieńczone zostały profilowanym gzymsem podokapowym. We wschodniej partii fasady dwuprzęsłowy podcień filarowy o półkolistych arkadach. Kaplica Św. Jana Nepomucena pochodzi z XVIII w., murowana z cegły, tynkowana, na rzucie sześcioboku. Pierwotnie ażurowa struktura z filarami w narożach, w drugim etapie budowy została zamurowana z pięciu stron. W środku znajduje się figura Jana Nepomucena na postumencie z 1744 roku.

Tabela nr 1

Zabytki wpisane do rejestru zabytków

L.p.	Zabytek	Zdjęcie zespołu	Rejestr zabytków
1	Zespół dworsko-parkowy w Książniczkach • Dwór Strumiłłów z 1896 r. • Park dworski z XIX w. • Rządcówka z XIX w. • Spichlerz z XIX w.		A-585 z 25.04.1988
2	Zespół dworsko-parkowy w Michałowicach • Dwór Dąbrowskich z 1892-1897 • Park dworski z XIX w. • Stajnia z 1910 r.		A-465 z 17.06.1981
3	Zespół dworsko-parkowy w Młodziejowicach • Dwór XVI-XIX w. • Park dworski z XIX w. • Młyn drewniany z 1936 r.		A-492 z 10.10.1984

4	Zespół dworsko-parkowy w Sieborowicach - Dwór Zakrzeńskich z 1882 r. - Park dworski z XIX w. - Spichlerz z XIX w.		A-584 z 19.04.1988
5	Ogród dworski w Zagórzycach Dworskich XIX w.		A-699 z 10.08.1995
6	Zespół kościoła Św. Małgorzaty w Raciborowicach - Kościół parafialny Św. Małgorzaty z lat 1460-1476 - Dzwonnica przykościelna, 1476 rok - część dolna i XIX w.,- część górna		A-17 z 10.04.1968
7	Zespół kościoła Św. Jakuba Apostoła w Więclawicach Starych - Kościół parafialny p.w. Św. Jakuba z 1748 r. - Dzwonnica drewniana z 1846 r.		A-181 z 30.10.1959
8	Stara Apteka w Zerwanej - Apteka z 1917 rok - Kaplica Św. Jana Nepomucena z XVIII w.		A-727 z 30.06.1998

Do najcenniejszych i najbardziej dostępnych zabytków na terenie gminy należą kościoły w Raciborowicach i Więclawicach.¹⁵

Kościół Św. Małgorzaty w Raciborowicach

Jest to gotycki kościół murowany ufundowany w latach 1460-76 przez Jana Długosza. Kościół jest budowlą jednonawową z prezbiterium zakończonym prostokątnie, nakrytym sklepieniem krzyżowo-żebrowym. Prostokątna nawa kryta jest stropem. W bryle budynku występują bogate detale kamieniarskie. Do najbardziej charakterystycznych motywów należą ostrołukowe portale uskokowo-schodowate oraz liczne kartusze z herbem Wieniawa (głowa żubra) Jan Długosza. Na zwornikach sklepiennych prezbiterium oprócz herbu Wieniawa, znajduje się również herb Kapituły Krakowskiej - Trzy korony. Wystroju dopełnia płaskorzeźbiona tablica erekcyjna z reliefem patronki kościoła – Św. Małgorzaty, inskrypcją (1476 r.) i herbami. We wnętrzu wyróżnia się ołtarz główny w stylu barokowym z krucyfiksem z 1440 roku, obraz Matki Boskiej Śnieżnej z Dzieciątkiem z 1526 roku, renesansowa płyta nagrobna ks. Walentego Brzostowskiego (zm. 1586 r.) i trzy epitafia: dwa renesansowe – Mikołaja i Jana Rajskich (zm. 1564 r.) i Anny z Lipia Linkowej (zm. 1592 r.) oraz jedno klasycystyczne Jerzego Dubieckiego (zm. 1767 r.). W nawie głównej, na północnej ścianie polichromia renesansowa. Przy kościele znajduje się dzwonnica. Na murowanej przyziemnej części gotyckiej, która datowana się rok 1476 rok, wznosi się część drewniana pochodząca z 2 połowy XIX w. Obok kościoła, na cmentarzu parafialnym, do którego prowadzi szeroka aleja jesionów, stoi kaplica z 1847 roku (wyremontowana).

Cały kompleks kościelno-cmentarny, tj. kościół, dzwonnica, cmentarz, kaplica cmentarna

¹⁵ Opracowania własne Gminy Michałowice [...]

i aleja lipowa, posiada wybitne walory architektoniczno – krajobrazowe, a także bogatą i ciekawą historię. Z tutejszą świątynią związane były takie wybitne osobistości jak Jan Długosz – fundator kościoła i proboszcz parafii raciborowskiej oraz Karol Wojtyła, który spędził tutaj kilka miesięcy jako kleryk.

Kościół Św. Jakuba Apostoła w Więclawicach

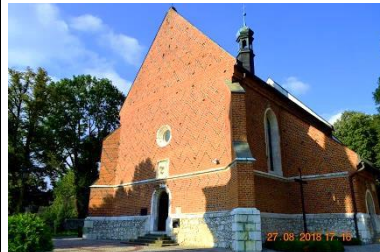
Jest to kościół drewniany, miejscem lokacji sięgający około 1340 roku. Obecny kościół jest jednonawowy, w stylu barokowym, z drzewa modrzewiowego na podmurówce. Ostatnia gruntowna przebudowa i konserwacja była przed rokiem 1757, w którym to, dokonano konsekracji kościoła. Do roku 1773 dziedzicami i proboszczami parafii byli o. jezuici, którym prawdopodobnie Więclawice zapisała rodzina Więclawskich. W 1868 roku dobudowano zakrystię od strony południowej. W kościele znajdują się trzy ołtarze rokokowe, z połowy XVIII wieku:

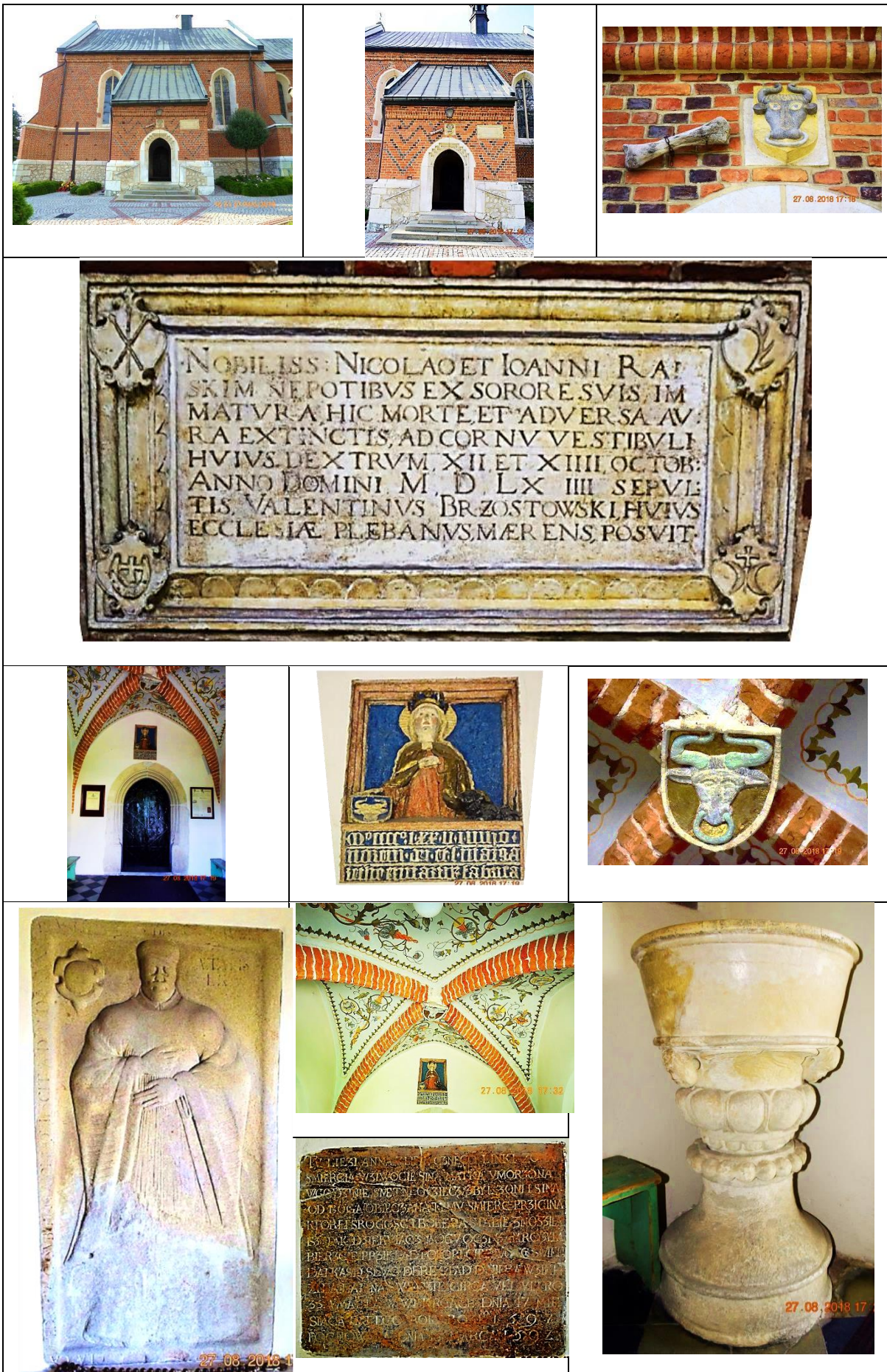
- w ołtarzu głównym znajduje obraz Św. Jakuba Apostoła., pierwszego patrona parafii, w górnej części ołtarza obraz Św. Tekli, po bokach figury Św. Piotra, Św. Pawła, Św. Stanisława Biskupa i Św. Wojciecha, oraz 4 relikwiarze.
- prawy ołtarz boczny poświęcony jest Św. Izydorowi Oraczowi (obraz 1 poł. XVII w.), który jest drugim patronem parafii, u góry ołtarza obraz Św. Walentego, w dolnej części Św. Teresy od Dzieciątka Jezus, po bokach figury (sprzed 1773 r.), Św. Ksawerego i Św. Alojzego, obok ołtarza chrzcielnica marmurowa z pokrywą mosiężną (ok. 1800 r.).
- lewy ołtarz boczny poświęcony jest Matce Bożej -obraz Madonny z Dzieciątkiem, w górnej części ołtarza obraz Św. Józefa, w dolnej Św. Stanisława Kostki (z przed 1630 r.) z napisem,

że w 1678 r. obronił cudownie parafię więclawską od dżumy, po bokach figury Św. Ignacego Loyoli i Św. Stanisława Kostki. Na belce tęczowej, między pilastrami Grupa Ukrzyżowania: rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego, styl późnobarokowy (XVII w.) oraz późnogotyckie rzeźby; Matki Boskiej i Św. Jana Ewangelisty (XV/XVI wiek). Szczególne miejsce w wystroju kościoła zajmuje na ścianie północnej, tryptyk Św. Mikołaja, malowany na deskach, wybitny zabytek malarstwa cechowego, gotyckiego z roku 1477. Na obrazie środkowym przedstawiony tronujący Św. Mikołaj ze Św. Szczepanem i Św. Wawrzyńcem; awers – lewe skrzydło: postacie Św. Jana Chrzciciela i Św. Andrzeja, Św. Stanisława Biskupa i Św. Erazma; awers – prawe skrzydło: przedstawia Św. Bartłomieja i Św. Jakuba Starszego, Św. Floriana i Św. Jerzego. Rewersy przedstawiają - w lewym skrzydle: Św. Urbana i Św. Walentego, Św. Klarę i Św. Otylię; w prawym skrzydle: Św. Helenę i Św. Zofię z córkami, Św. Apolonię i Św. Afre¹⁶. Nad tryptykiem przez wieki wisiała rzeźba Matki Boskiej z dzieciątkiem, gotycka (ok. 1420 r.). Oryginał rzeźby został oddany do Muzeum Archidiecezjalnym, a w Więclawicach znajduje się kopia. W kościele można podziwiać nadal używane podczas liturgii gotyckie, barokowe i rokokowe ornaty oraz inne cenne sprzęty liturgiczne, jak późnogotycka Monstrancja lub późnobarokowy relikwiarz Św. Stanisława Biskupa (z 1787 r.). Obok kościoła znajduje się dzwonnica drewniana, o konstrukcji słupowej (z 1846 r.) oraz nagrobek kamienny Hieronima Eustachego i Anny Kihltłów, dziedziców dóbr Wilczkowice i Maślomiąca, w kształcie sarkofagu z urną, (postawiony 20.09.1806 r. na dawnym cmentarzu przykościelnym). Tuż obok kościoła znajduje się cmentarz parafialny, na którym zachowało się kilka zabytkowych nagrobków z XIX wieku. Dnia 5 września 2013 r. ks. kardynał Stanisław Dziwisz podpisał dekret ustanawiający kościół parafialny pw. Św. Jakuba w Więclawicach Starych Sanktuarium Diecezjalnym Św. Jakuba Apostoła. Tutaj też są otaczane kultem relikwie Św. Jakuba, a kościół parafialny, znajduje się przy Małopolskiej Drodze Św. Jakuba, jest miejscem szczególnej modlitwy za wstawiennictwem Świętego Patrona, celem pielgrzymek indywidualnych i grupowych, centrum bogatych inicjatyw religijnych i kulturalnych, krajowych oraz międzynarodowych, ośrodkiem aktywności Bractwa Św. Jakuba i licznych dzieł podejmowanych przez wiernych skupionych wokół pierwszego męczennika spośród apostołów. Sanktuarium Św. Jakuba w Więclawicach Starych jest czwartym w Polsce po Jakubowie, Lęborku i Szczyrku.

¹⁶ Opracowania własne Gminy Michałowice

Kościół w Raciborowicach - detale extra et intra

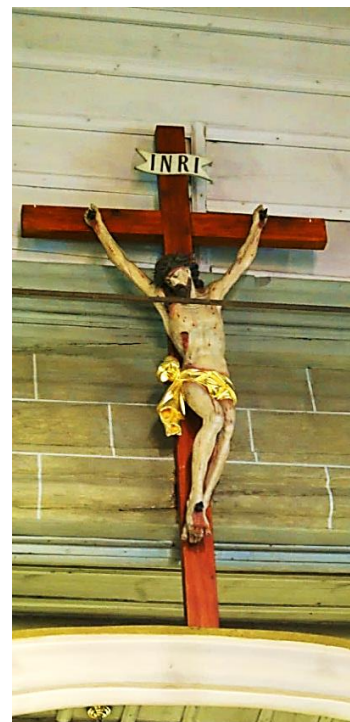
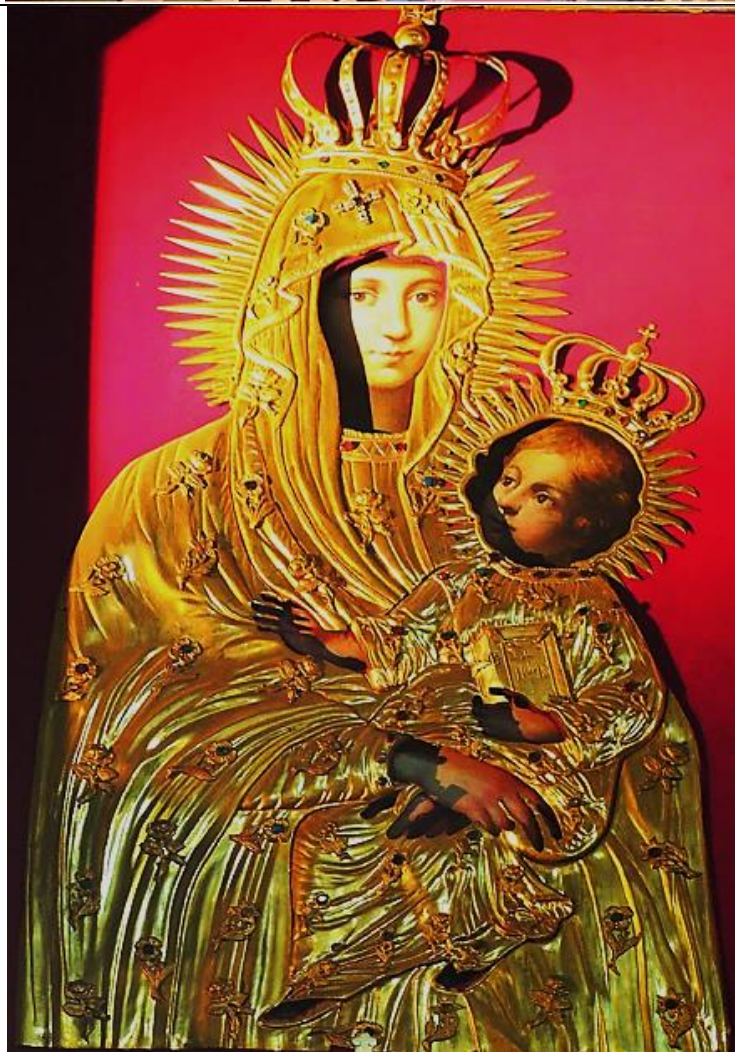

Kościół w Więclawicach - detale extra et intra

Stan zachowania obiektów ujętych w rejestrze zabytków

L.p.	Obiekt	Stan zachowania	Zagrożenia
1	Zespół kościoła Św. Małgorzaty w Raciborowicach	bardzo dobry	Brak zabezpieczeń – zagrożenie kradzieży, pożaru.
2	Zespół kościoła p.w. Św. Jakuba Apostoła w Więclawicach Starych	bardzo dobry	-
3	Zespół dworsko-parkowy w Michałowicach	dobry+	-
4	Zespół dworsko-parkowy w Sieborowicach	dobry	Niezabezpieczone budynki gospodarcze –spichlerz.
5	Zespół dworsko-parkowy w Młodziejowicach	bardzo zły	Groźba zawalenia się budynku dworu; brak instalacji ppoż. w młynie w Młodziejowicach
6	Zespół dworsko-parkowy w Książniczkach	bardzo dobry	-
7	Stara Apteka w Zerwanej	bardzo dobry	-
8	Ogród dworski w Zagórzycach Dworskich	dobry	-

W dobrym stanie technicznym jest dwór w Sieborowicach i Stara Apteka w Zerwanej.

W zespole dworsko-parkowym w Sieborowicach zabezpieczenia wymaga jednak spichlerz.

Ogród dworski w Zagórzycach wymaga pewnych prac porządkowych.

Najgorzej zachowany pośród wszystkich zabytków rejestrowych gminy jest dwór w Młodziejowicach. Obiekt jest w ruinie, nie jest zabezpieczony. Zaniedbany jest również otaczający park wokół dworu, podobnie jak drewniany młyn jest w stanie średnim. Remontu wymaga stolarka okienna i pokrycie dachowe. W młynie brak również systemu przeciwpożarowego.

Stan pozostałych obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, a także obiektów znajdujących się poza ewidencją nie jest dokładnie znany i wymaga szczegółowego badania i przeprowadzenia inwentaryzacji.

Na terenie gminy istnieją również obiekty, które ze względu na swoją wartość historyczną stanowią cenne dziedzictwo historyczne dla społeczności lokalnej. Do najciekawszych należą:

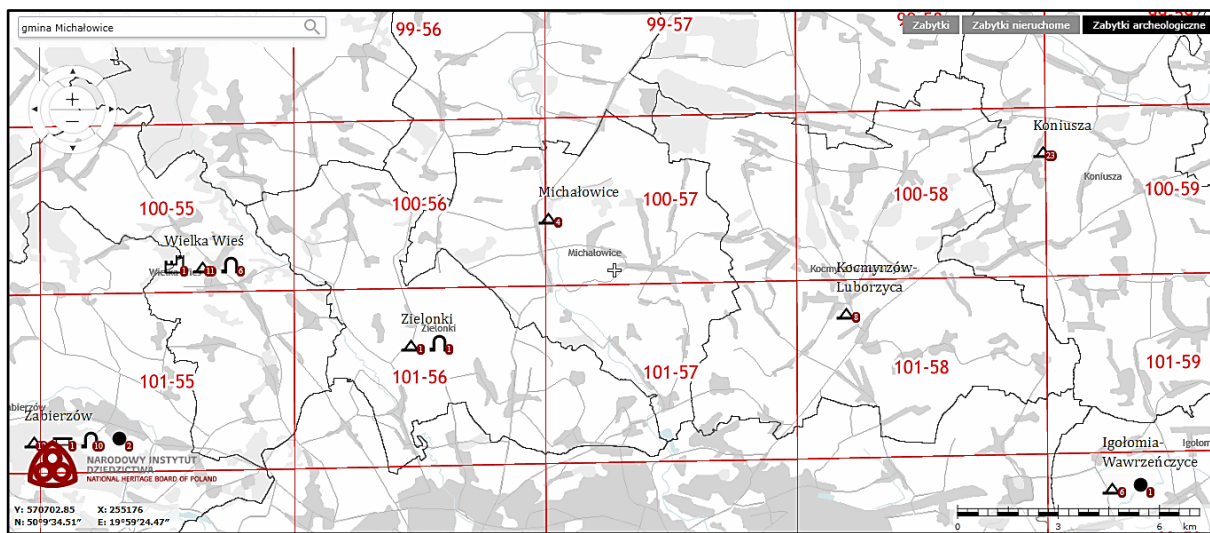
- kaplica drewniana na cmentarzu parafialnym z 1847 r. w Raciborowicach;
- młyn drewniany z 1897 r. w Raciborowicach;
- pozostałości parku dworskiego z XVIII/XIX w. w Wilczkowicach;
- obelisk w Michałowicach z 1936 r. – Komora, Kopiec drogowy z 1830 r. w Michałowicach;
- kościół parafialny p.w. NMP w Michałowicach z 1963 r.;
- aleja jesionowa prowadząca na cmentarz w Raciborowicach;
- cmentarz parafialny w Raciborowicach - nagrobki z XIX w.;
- cmentarz parafialny w Więclawicach Starych – nagrobki z XIX w.;
- młyn drewniany w Wilczkowicach w stadninie „Stary Młyn” z pocz. XX w.;
- młyn drewniany w Wilczkowicach w „Osadzie Jurajskiej” z pocz. XX w.;
- młyn drewniany w Kończycach z pocz. XX w.;
- figura NMP w Wilczkowicach z XIX w.

5.2.4. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome to głównie wyposażenie kościołów. Jest to zbiór otwarty. Lista zbiorcza zamknięta zabytków ruchomych WKZ nie istnieje.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Na obszarze Gminy Michałowice zostało zewidencjonowanych 143 stanowisk archeologicznych, niektóre bez określonej lokalizacji (**załącznik nr 2**). Obiekty te rozmieszczone są w górnym wzdłuż rzeki. Są to przede wszystkim stanowiska archeologiczne określone głównie jako osady z epoki neolitu. Szczegółowy spis stanowisk archeologicznych znajdują się w załączniku nr 2 do programu [...].

Podział Gminy Michałowice na obszary AZP: <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>

Teren Gminy Michałowice obejmuje 4 obszary AZP: 100-56, 100-57, 101-56, 101-57.

Rozpiętość chronologiczna stanowisk jest dość duża. Występują tutaj ślady działalności człowieka z okresu od neolitu do czasów nowożytnych. Odnotowano dużo śladów osadniczych i osad z neolitu. Badania powierzchniowe na tym terenie były prowadzone kilkakrotnie, licząc od lat 30-tych XX w. Ostatnie przejście weryfikacyjne AZP miało miejsce w 2008 roku (na części obszaru gminy). Dodać należy, że wojewódzkie karty ewidencji archeologicznej wykonywane były na przestrzeni wielu lat, przez różne osoby i czasami zawierają błędy czy nieścisłości typu: dublowanie numerów stanowiska w miejscowości lub numerów na obszarze AZP, brak map lokalizacyjnych na kartach czy nawet mylne numery stanowisk w opisach i na kartach. Kwerenda materiałów WKZ w roku 2018 pozwoliła ustalić (na tyle, na ile było to możliwe) przyporządkowanie poszczególnych numerów do stanowisk. Niektóre z nich są archiwalne, to znaczy, że zostały kiedyś odnotowane ale nie zawierają dokładnych danych lokalizacyjnych itp.

Stanowiska o najwyższej wartości kulturowej zostały wpisane do rejestru zabytków.

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Michałowice przedstawia poniższa tabela.

Inspire Id:	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_12_AR.41969
Forma ochrony:	rejestr zabytków
Nazwa:	Wilczkowice
Chronologia:	epoka kamienia
Funkcja ogólna:	osada
Funkcja szczegółowa:	
Wykaz dokumentów:	1251 z 1970-12-21
Data wpisu:	1970-12-21
Dokładność położenia:	niepewny

Inspire Id:	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_12_AR.41972
Forma ochrony:	rejestr zabytków
Nazwa:	Masłomiać
Chronologia:	epoka kamienia
Funkcja ogólna:	osada
Funkcja szczegółowa:	
Wykaz dokumentów:	842A z 1968-10-17
Data wpisu:	1968-10-17
Dokładność położenia:	przybliżony

Inspire Id:	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_12_AR.41984
Forma ochrony:	rejestr zabytków
Nazwa:	Michałowice
Chronologia:	epoka kamienia
Funkcja ogólna:	osada
Funkcja szczegółowa:	
Wykaz dokumentów:	1244 z 1970-12-21
Data wpisu:	1970-12-21
Dokładność położenia:	niepewny

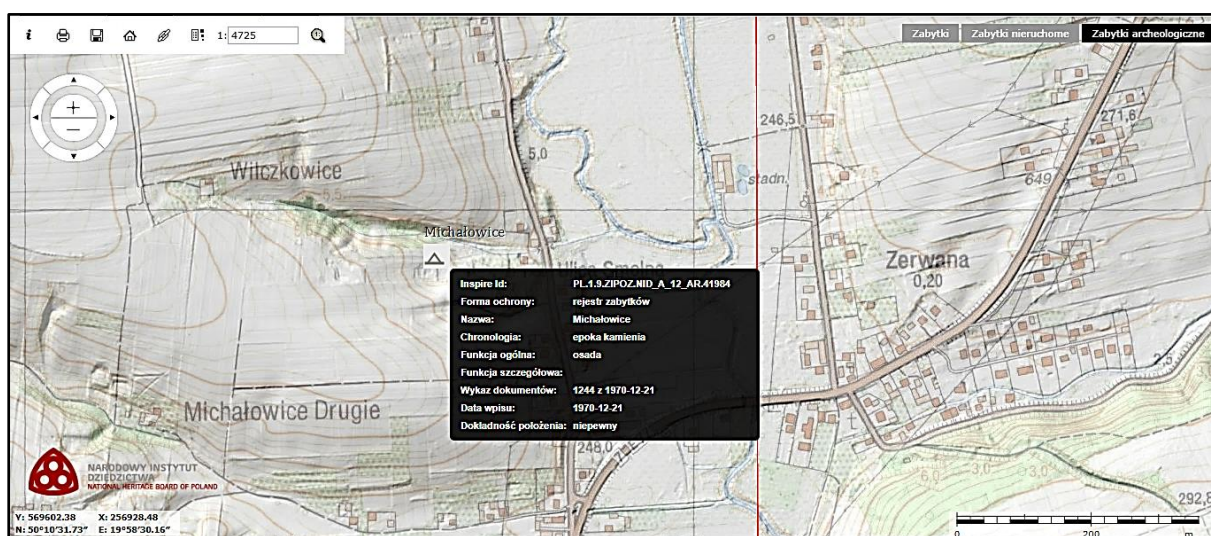
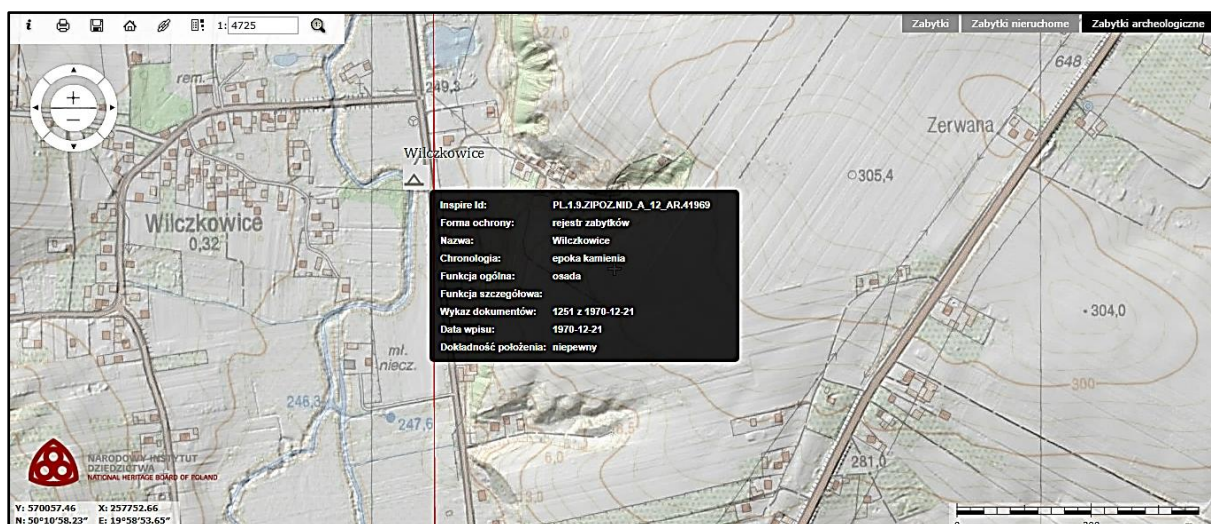
Inspire Id:	PL.1.9.ZIPOZ.NID_A_12_AR.41979
Forma ochrony:	rejestr zabytków
Nazwa:	Michałowice
Chronologia:	epoka żelaza
Funkcja ogólna:	osada
Funkcja szczegółowa:	
Wykaz dokumentów:	934 z 1968-11-22
Data wpisu:	1968-11-22
Dokładność położenia:	niepewny

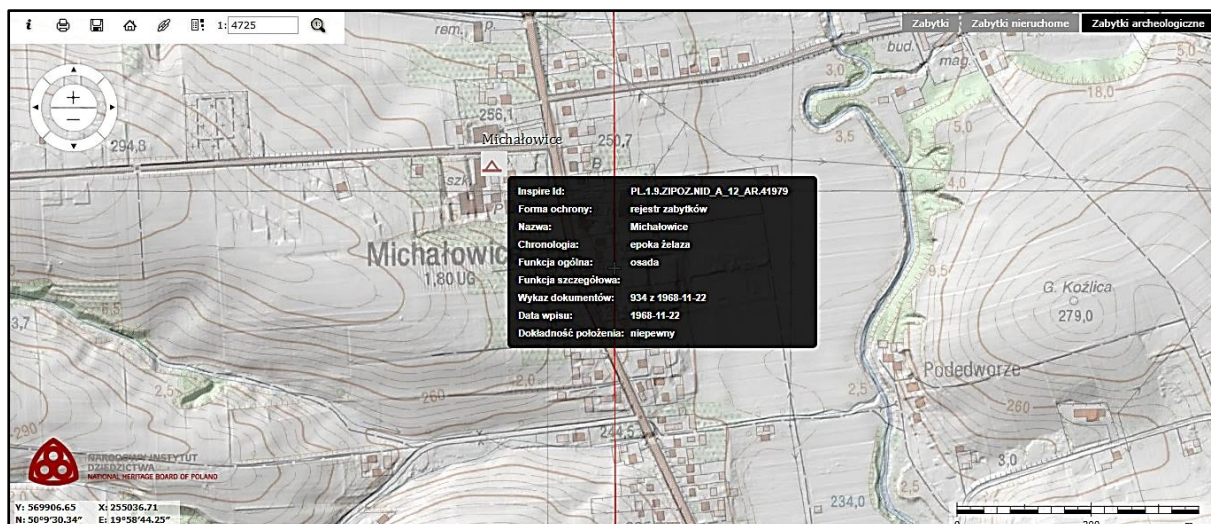
Źródło: <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>

Tabela nr 2 Stanowiska archeologiczne o najwyższym znaczeniu dla gminy

Lp.	Nr s. /AZP	Nr s. /M.	AZP	Funkcja/działka	Miejscowość	Chronologia	Rejestr zabytków
1.	21	3	100-57	osada, dz. ew. nr 212	Wilczkowice	epoka kamienna	Nr 1251 z 21/12/1970
2.	45	1	100-57	osada, dz. ew. nr 211	Masłomiać	epoka kamienna	Nr 842A z 17/10/1968
3.	brak	14a	100-57	osada, dz. ew. 179	Michałowice	epoka kamienna	Nr 1244 z 21/12/1970
4.	brak	brak	100-57	osada-brak lokalizacji azp	Michałowice	okres w. rzymskich	Nr z 934 z 22/11/1968

Stanowiska wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Michałowice -

Źródło: <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>

Stanowiska archeologiczne posiadające karty WKZ zostały objęte gminną ewidencją zabytków, ponadto objęte są również strefami ochrony konserwatorskiej w mpzp.

Wśród stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych wyznaczanych

W dokumentach gminnych (Studium[...], mpap) wyróżnia się:

- strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków (jednak nie podano o jakie stanowiska rejestrowe chodzi),
- strefy ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków z terenu Gminy Michałowice należy wskazać o jakie stanowiska chodzi i zdefiniować strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej, tj. wystąpić do WKZ-Kraków o uaktualnienie danych w mpzp i Studium[...] - to jest zadanie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Na terenie gminy znajdują się 4 takie stanowiska. Zostały one wpisane do rejestru zabytków w latach 1968-70. Do tej pory nie mamy informacji o stanowiskach archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków w w/w dokumentach! Należy też sprawdzić istnienie i stan zachowania tych obiektów w terenie. Nie wystarczy wpis w Studium [...] czy mpzp typu: „ stanowiska są wpisane lub przewidziane do wpisu do rejestru zabytków nieruchomych województwa„. Wpis stanowiska do rejestru zabytków wynika ze szczególnego znaczenia znaleziska i jest to

decyzja administracyjna ze wskazaniem obiektu (w tym przypadku: rodzaj stanowiska, miejscowość, działka ewidencyjna, AZP/ nr na obszarze/ nr w miejscowości).

W żadnym z załączników do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (6 obowiązujących mpzp), nie mamy konkretnych informacji o wpisie do rejestru zabytków stanowisk archeologicznych. Opisy zamieszczone w załącznikach do mpzp to tylko ogólne zestawienie stanowisk archeologicznych na danym terenie, bez wskazywania stanowisk rejestrowych.

Jest to nieprawidłowe, ponieważ konsekwencje naruszenia stanowiska archeologicznego wpisanego do rejestru zabytków pociągają skutki karne i nie można obiektów rejestrowych mieszać z normalnymi stanowiskami archeologicznymi, które często mają małą wartość naukową/historyczną. Jest to szczególnie ważne przy tworzeniu mpzp czy wydawaniu decyzji wz. W przypadku zatarcia czy całkowitego zniszczenia stanowiska rejestrowego WKZ występuje do Ministra Kultury o wykreślenie z rejestru zabytków. Na dzień dzisiejszy takich czynności nie przeprowadzono i stanowiska te oficjalnie istnieją.

W stosunku do stref ochrony konserwatorskich zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych obowiązuje konieczność uzgadniania z właściwym konserwatorem zabytków inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu, a wymagających prac ziemnych (przed uzyskaniem pozwolenia na budowę).

Dla ochrony stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz w obrębie zabytków architektury, cmentarzy i zabytkowej zieleni w zależności od opinii właściwej służby ochrony zabytków, zgodnie z przepisami odrębnymi, mogą być wymagane:

- badania archeologiczne podczas prac ziemnych przy realizacji inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu,
- pozwolenie konserwatora zabytków na prowadzenie badań archeologicznych przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę.

W przypadku zadań inwestycyjnych związanych z pracami ziemnymi (w tym m.in. drogi, kopalnie, odkrywki, eksploatacja złóż, inwestycje kubaturowe) w zależności od opinii właściwej służby ochrony zabytków, zgodnie z przepisami odrębnymi mogą być wymagane:

- na etapie przygotowania projektu archeologiczne badania rozpoznawczo-powierzchniowe określające ilość stanowisk archeologicznych kolidujących z inwestycją oraz rodzaje form ich ochrony,
- na etapie wyprzedzającym realizację inwestycji, ratownicze badania wykopaliskowe na wytypowanych stanowiskach archeologicznych,
- pozwolenia konserwatora zabytków na wszelkie rodzaje badań archeologicznych.

W przypadku inwestycji na terenach występowania stanowisk archeologicznych, przepisy o ochronie zabytków będą stosowane odpowiednio. Nie jest możliwym wskazanie o jakie inwestycje chodzi w perspektywie najbliższych 4 lat, ponieważ budżet gminy uchwalany jest w skali roku.

6. Analiza szans i zagrożeń

Analiza uwarunkowań wynikających z charakteru środowiska przyrodniczego, stanu zabudowy i zagospodarowania oraz wyposażenia terenów w infrastrukturę techniczną pozwoliła na identyfikację najistotniejszych zagadnień, stanowiących podstawy do formułowania koncepcji rozwoju przestrzennego gminy zawartą w Studium [...].

Elementy analizy SWOT, w odniesieniu do rozwoju turystyki i ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Michałowice, ujętej w Studium przedstawia poniższa tabela.

Tabela 3

Analiza SWOT¹⁷

<i>Mocne strony</i>	<i>Słabe strony</i>
1. Tradycje Kadrówki i uroczystości z nią związane 2. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego na obszarze całej gminy 3. Rozpoznawalne w regionie organizacje pozarządowe (np. Szczep ZHP im. Tadeusza Strumiłły, Orkiestra Dęta Wieniawa, Stowarzyszenie Pełna Chata, LGD Korona Północnego Krakowa, Ochotnicze Straże Pożarne) 4. Zwiększająca się liczba mieszkańców	1. Niski poziom partnerstwa międzysektorowego i dialogu społecznego 2. Niska świadomość ekologiczna mieszkańców 3. Słaby rozwój infrastruktury turystycznej i sportowej 4. Zbyt mała aktywność mieszkańców na polu społecznych

¹⁷ Źródło: Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Michałowice

<i>Szanse</i>	<i>Zagrożenia</i>
1. Bliskość Krakowa 2. Duże obszary terenów chronionych (w tym rzeka Dłubnia). 3. Planowana budowa drogi ekspresowej S-7 4. Środki zewnętrzne, w tym UE	1. Rozdrobnienie własności gruntów 2. Słaba sieć połączeń z Krakowem 3. Upadające rolnictwo, ugory, brak pomysłu na rozwój rolnictwa 4. Wzrost zadań nakładanych na samorządy i związany z tym wzrost wydatków bieżących.

7. Założenia programowe

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Michałowice na lata 2019-2022 ma służyć ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego. Poniżej przedstawione zostały wskazania możliwych działań do podjęcia w okresie objętym programem i planowane zadania inwestycyjne.

Opisany powyżej stan zachowania zabytków wskazuje jednocześnie tereny interwencji w tej dziedzinie. Należy jednak pamiętać, że gmina może bezpośrednio działać tam, gdzie jest właścicielem zabytków. W pozostałym przypadkach może stosować tylko system zachęt, promocji czy działań edukacyjnych pośrednio wpływając na wzrost świadomości dziedzictwa materialnego i niematerialnego jako dobra lokalnego (również wspólnego). Ważnym instrumentem oddziaływania na przestrzeń zabytkową jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, który jest prawem miejscowym. Gmina może określić w nim strefy ochrony konserwatorskiej (w porozumieniu z WKZ), zakres ochrony i inne parametry związane z utrzymaniem i odtworzeniem obiektów zabytkowych.

W związku z tym działanie gminy będzie wielokierunkowe, w ramach kompetencji i możliwości jst.

Główne tezy programu to:

- pozyskiwanie finansowania zewnętrznego i racjonalne wykorzystanie środków finansowych na utrzymanie krajobrazu kulturowego oraz ratowanie obiektów o szczególnych wartościach historycznych,
- wspieranie i kreowanie różnorodnych form i metod umożliwiających ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami – stymulowanie zasad partnerstwa oraz odpowiedzialności właścicieli obiektów o podstawowym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego na terenie

Gminy Michałowice,

- podnoszenie walorów zabytkowych i wykorzystanie ich w promocji kultury i dla rozwoju turystyki w mieście i okolicy, a zwłaszcza jako czynnika wpływającego na rozwój gospodarczy terenu,
- poszukiwanie i wspieranie projektów związanych z kreowaniem i wdrażaniem nowych form opieki nad zabytkami i ich promocji (np. szlaki turystyczno-historyczne, ożywianie zabytków),
- włączenie kultury i dziedzictwa kulturowego w obszar interwencji i wsparcia zgodnie z zasadami planowania i wdrażania programów prorozwojowych, stosownie do oczekiwań mieszkańców gminy poprzez uznanie znaczenia dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-ekonomicznym Gminy Michałowice.

Wspomnieć należy, że Gmina Michałowice posiada potencjał turystyczny, który można wykorzystać do promocji gminy.

Uzupełnieniem wymienionych głównych zasad ochrony prawnej obiektów i obszarów zabytkowych jest upowszechnianie informacji o wartościach historycznych, krajobrazowych i kulturowych tychże obiektów. Działanie to przyczyni się do zwiększenia społecznej roli w procesie ochrony zabytków, tak bardzo istotne w przypadku małych, lokalnych społeczności.

Edukacyjny aspekt w procesie ochrony zabytków może być realizowany poprzez m.in.:

- włączenie najbardziej atrakcyjnych obiektów zabytkowych w trasy turystyczne, ścieżki i trasy edukacyjne, za pomocą oznakowania turystycznego obszaru (drogowskazy, tablice informacyjne, mapy, przewodniki),
- uwzględnianie obiektów zabytkowych w treści map, przewodników, materiałów promocyjnych gminy,
- organizacja imprez kulturalnych, sportowych, turystyczno-rekreacyjnych,
- powstanie muzeum regionalnego bądź izby regionalnej.

Nową formą ochrony obiektów i obszarów zabytkowych jest ich rewitalizacja, czyli zespół działań (w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej) prowadzących do ożywienia zniszczonych, zdegradowanych obiektów i obszarów, często przez nadanie im nowych funkcji, przy jednoczesnym zachowaniu walorów historycznych, architektonicznych oraz kulturowych.¹⁸. Oddzielną grupę obiektów do odnowy stanowią zespoły folwarczne i dworsko-folwarczne, w dużej części zdewastowane a mogące stanowić ważny element turystyki regionalnej. Wiele obiektów ujętych w ramach zespołów już nie istnieje lub znajduje się w stanie ruiny.

Ochrona poszczególnych obiektów zabytkowych nierozdzielnie wiąże się z ochroną wartości kulturowych krajobrazu i przestrzeni gminy. W związku z tym w zagospodarowaniu terenów obowiązują następujące zasady:

- zachowania i utrzymania terenów otwartej przestrzeni krajobrazu rolniczego,
- zachowania harmonijnego krajobrazu w aspekcie widoczności z perspektywy ciągów komunikacyjnych oraz punktów widokowych,
- zachowania istniejących zadrzewień śródpolnych oraz ich uzupełnianie,
- zachowania i ekspozycji krzyży i kapliczek przydrożnych,
- zachowania przebiegu dróg krajobrazowych wraz z ich okazałymi obsadzeniami,
- ograniczania lokalizacji wolnostojących obiektów reklamowych poza obszarami zabudowanymi.

W zakresie działań zmierzających do ochrony i zachowania zabytkowej zabudowy na terenie miasta i Gminy Michałowice obowiązują lub wprowadzone zostaną następujące zasady:

- zachowania wartościowej zabudowy miejskiej i wiejskiej, poprzez zapewnienie ich dobrego stanu technicznego i estetycznego, a także prowadzenie prac rewitalizacyjnych, remontowych i konserwatorskich (z uwzględnieniem, jeśli to możliwe, ich wykonania w zakresie całych elementów, np. cały dach, cała elewacja itd. celem zahamowania tendencji odtwarzania częściowego i niestylowego),
- ograniczania zmian w bryle, detalach architektonicznych oraz rozmiarach obiektów,

¹⁸ Tamże

- realizacja nowej zabudowy w sąsiedztwie zabytkowych obiektów bądź w miejscach lokalizacji dotychczasowej zabudowy historycznej, powinna być oparta o cechy istniejących obiektów,
- maksymalnego ograniczania lokalizacji wolnostojących nośników reklam w sąsiedztwie obiektów zabytkowych i w strefach ochrony konserwatorskiej, oraz reklam na obiektach zabytkowych lub ograniczenie ich do minimalnych rozmiarów.

W związku z powyższym poszczególne działania związane z ochroną zabytków i promocją gminy można ująć według poniższych priorytetów, które będą realizowane przez okres następnych 4 lat.

Tabela nr 4

Priorytety

Priorytet I: ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM GMINY	
kierunki działań	zadania
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych	- podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy, - prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy, - opracowanie regulaminu wieszania reklam na obiektach zabytkowych na terenie gminy, - wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.), - wspieranie rozwoju regionalnych izb pamięci, skansenów itp.

Priorytet II: OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY	
kierunki działań	zadania
Rozszerzenie zasobu i ochrony środowiska kulturowego gminy	- wdrażanie zapisów dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy, - egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w dokumentach programowych odnoszących się do zabytków (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji), - walka z samowolami budowlanymi na obszarach objętych ochroną konserwatorską.

Priorytet III: PROMOCJA, EDUKACJA I DOKUMENTACJA WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY	
kierunki działań	zadania
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	- udostępnienie informacji o zabytkach na stronie internetowej urzędu gminy, - wydawanie i wspieranie działań związanych z wydawaniem publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy, - wprowadzanie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez wspieranie i organizowanie zajęć edukacyjnych, - opracowywanie lub wspieranie prac o tematyce związanej z kulturą i zabytkami (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów m.in. zabudowy regionalnej, detalu architektonicznego, cmentarzy itp.), - włączanie do szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych) obiektów zabytkowych. ...

Wśród zrealizowanych w ciągu ostatnich lat przez gminę Michałowice inwestycji w przestrzeni ochrony zabytków wymienić należy:

2014

- 1) Odtworzenie pierwotnego kompletnego wyglądu kapliczki Bożej Męki z 1638 r. w Masłomiącej. Wartość: 24 600 zł (w tym 16 000 zł dotacja z Urzędu Marszałkowskiego Woj. Małopolskiego)
- 2) Wydanie tomu 1. Monografii Gminy Michałowice pt. „Pod Krakowem. Monografia Historyczna Gminy Michałowice. Do schyłku XVIII wieku”.
Wartość: 68 150 zł (w tym 24500 zł dotacja z Urzędu Marszałkowskiego Woj. Małopolskiego)
- 3) Druk kwartalnika – „Naddłubniańskie Pejzaże” Wartość: 25 100 zł.

2015

- 1) Dodruk tomu 1. Monografii Gminy Michałowice pt. „Pod Krakowem. Monografia Historyczna Gminy Michałowice. Do schyłku XVIII wieku”. Wartość: 24 570 zł.
- 2) Druk kwartalnika – „Naddłubniańskie Pejzaże”. Wartość: 28 720 zł.
- 3) Wsparcie druku publikacji „Semper in Altum - Zawsze wzwyż” t. 1. Wartość: 3674,48 zł.
- 4) Wsparcie druku publikacji pokonferencyjnej, VIII Międzynarodowej Konferencji Naukowej zatytułowanej: „Droga św. Jakuba w Polsce – przeszłość i teraźniejszość. W 10. rocznicę otwarcia pierwszego polskiego odcinka Camino de Santiago”. Wartość: 7 000 zł.
- 5) Odtworzenie pierwotnego wyglądu kamiennej kapliczki z 1826 r. w Masłomiącej
Wartość: 14000 zł (w tym 5000 zł dotacja z Urzędu Marszałkowskiego Woj. Małopolskiego).
- 6) Wstępne prace konserwatorskie (konserwacja techniczna) kapliczki Matki Bożej z 1826 r. w Wilczkowicach. Wartość: 5 000 zł.

2016

- 1) Kompleksowe prace konserwatorskie kapliczki Matki Bożej z 1826 r. w Wilczkowicach.
Wartość: 12 000 zł.
- 2) Przygotowanie rozdziałów (arkuszy wydawniczych) tomu 2 i 3 Monografii Gminy Michałowice.
Wartość: 51 000 zł
- 3) Wsparcie druku publikacji „Semper in Altum - Zawsze wzwyż” t. 2. Wartość: 3675 zł.
- 4) Druk kwartalnika – „Naddłubniańskie Pejzaże”. Wartość: 11 880 zł

2017

1) Kompleksowe prace konserwatorskie kapliczki Matki Bożej z 1905 r. w Sieborowicach.
Wartość: 17 700 zł.

2) Wsparcie druku publikacji pokonferencyjnej, X Międzynarodowej Konferencji Naukowej zatytułowanej: "DZIEDZICTWO RELIGIJNE I KULTUROWE DROGI ŚW. JAKUBA – w 30 rocznicę uznania szlaku za pierwszy europejski szlak kulturowy". Wartość: 5 000 zł.

3) Wsparcie druku publikacji : „Semper in Altum - Zawsze wzwyż” t.3. Wartość: 3622 zł.

4) Wsparcie druku publikacji "Ciemna noc okupacji niemieckiej na Ziemi Michałowickiej" t.1. Wartość: 6 484 zł.

5) Druk kwartalnika – „Naddłubniańskie Pejzaże”. Wartość: 11 000 zł.

3) Przygotowanie rozdziałów tomu 3 Monografii Gminy Michałowice. Wartość: 9 000 zł.

2018

1) Prace konserwatorskie drewnianego krzyża z 1881 r. w Masłomiącej
Wartość: 19 000 zł. (w tym dotacja 6000 zł) z programu KAPLICZKI MAŁOPOLSKI

2) Wsparcie druku publikacji "Ciemna noc okupacji niemieckiej na Ziemi Michałowickiej" t.2
Wartość: 8820 zł.

3) Wsparcie druku publikacji pokonferencyjnej, XI Międzynarodowej Konferencji Naukowej zatytułowanej: "Duchowość i przestrzeń w kontekście Camino de Santiago" Wartość: 5 000 zł.

4) Wydanie tomu 2. Monografii Gminy Michałowice pt. „Na granicy. Historia Gminy Michałowice. Od schyłku XVIII wieku do 1918 roku”. Wartość: 65 000 zł.

5) Druk kwartalnika – „Naddłubniańskie Pejzaże”(trzy numery) .Wartość: 30 924 zł.

6) Pielęgnacja zieleni, położenie nowego asfaltu i wykonanie oświetlenia alei do cmentarza w Raciborowicach. Wartość 70 000 zł.

Do najważniejszych zadań programu opieki nad zabytkami Gminy Michałowice

2019-2022 należą:

2019

- 1) **Wydanie tomu 3. Monografii Gminy Michałowice pt. „Na granicy. Historia Gminy Michałowice. Od schyłku XVIII wieku do 1918 roku”.** Wartość: 50 000 zł.
- 2) **Prace konserwatorskie kapliczki MB z 1934 r. w Książniczkach.** Wartość: 10 000 zł.

2020

- 1) **Wymiana tablic informacyjnych przy obiektach zabytkowych.** Wartość: 7000 zł.
- 2) **Odnowienie i poprawa oznakowania szlaków turystycznych (Szlak kościuszkowski, Małopolska Droga Św. Jakuba).** Wartość : 5000 zł.

2021-2023

Rewitalizacja i adaptacja na siedzibę filii Biblioteki Publicznej obory z poł. XIX wieku w dawnym zespole podworskim Raciborowicach. Wartość 1 400 000 zł.

Program zakłada kwoty na zadania inwestycyjne, jednak realizacja poszczególnych zadań dokonywana będzie w zależności od możliwości pozyskania środków finansowych własnych lub zewnętrznych w latach objętych okresem programowania.

Jeśli chodzi o drobne prace konserwacyjne i remontowe dotyczące zabytków, będą one dotyczyły obiektów gdzie Gmina Michałowice jest właścicielem - bez wskazywania konkretnej perspektywy czasowej (okres realizacji 4 lata). Oprócz zadań opisanych powyżej, prowadzone będą działania promocyjne i informacyjne.

Realizacja zadań programu opieki nad zabytkami polegać będzie również na rzetelnym wykonywaniu wskazań zawartych w ustawie o zagospodarowaniu przestrzennym[...], ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami[...], ustawie prawo budowlane[...], ustawie o gospodarowaniu nieruchomościami[...] itp., dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego. Władze Gminy Michałowice posiadają świadomość dziedzictwa kulturowego znajdującego

się na ich terenie. Wskazać należy także, że obiekty nieruchome ujęte w GEZ tylko częściowo posiadają karty konserwatorskie WKZ (12), na podstawie których wykonuje się karty GEZ. Oznacza to, że 50 kart GEZ zostało wykonanych dodatkowo jako inicjatywa Gminy Michałowice. Ogólnie do gminnej ewidencji zabytków nieruchomych włączono 60 obiektów.

Jednym z głównych celów Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Michałowice na lata 2019-2022 jest zachowanie dziedzictwa kulturowego jako czynnika sprzyjającego rozwojowi turystycznemu gminy. Efektywność tych działań uzależniona będzie w dużej mierze od możliwości pozyskania środków zewnętrznych oraz współpracy z ludźmi i instytucjami.

8. Instrumentarium realizacji opieki nad zabytkami

8.1. Instrumenty prawne

W ramach instrumentów prawnych, którymi dysponuje gmina w dziedzinie ochrony zabytków, wskazać można najważniejsze z nich: uchwalanie planów zagospodarowania i ich zmiana, ustalanie stref ochrony konserwatorskiej, wydawanie decyzji administracyjnych.

Zgodnie z Ustawą o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 roku¹⁹ do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty. W odniesieniu do problemów szeroko pojętej ochrony zabytków zadania te obejmują zagadnienia (art. 7):

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- edukacji publicznej;
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych, zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy;
- współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw.

Kompetencje Wójta:

- wydawanie zezwoleń na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości na wniosek posiadacza nieruchomości (art. 83 ustawy o ochronie przyrody) z wyjątkiem nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków;
- wydawanie decyzji w sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego (art. 51 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym);

¹⁹Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 roku (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.).

- prowadzenie rejestru wydanych decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu powiatowym i gminnym (art. 57 ust. 2 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym);
- wydawanie decyzji o warunkach zabudowy (art. 60 ust. 1 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym);
- przygotowanie sprawozdania z realizacji założeń Programu opieki nad zabytkami co 2 lata.

8.2. Instrumenty finansowe

Gmina może współfinansować wybrane prace konserwatorskie, remontowe i archeologiczne, udzielając dotacji na finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich. W ramach pomocy merytorycznej gmina może także pomagać w wykorzystaniu programów UE przeznaczonych na zabytki w formie dofinansowań dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.

8.3. Instrumenty społeczne

W ramach działań o charakterze społecznym, gmina prowadzi działania edukacyjne, promocyjne i współpracę z organizacjami społecznymi. Edukacja i informacja są ze sobą ściśle powiązane, ponieważ dobra i właściwa informacja wzmacnia efekt edukacji. Działające w gminie szkoły pełnią istotną rolę w edukacji młodzieży.

Do realizacji programu powołany zostanie zespół spośród pracowników Urzędu Miejskiego w Michałowicach. Realizacja Gminnego programu opieki nad zabytkami podlegać będzie ocenie Rady Gminy. Wójt ma obowiązek sporządzenia co 2 lata sprawozdania z wykonania programu i przedstawienia go Radzie Gminy.

9. Zasady oceny realizacji programu

Zgodnie z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązek prowadzenia kontroli stanu realizacji Programu opieki nad zabytkami spoczywa na Wójcie, który sporządza co 2 lata sprawozdanie z realizacji programu i przedstawia je Radzie Gminy.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami i realizacja

Program ochrony zabytków Gminy Michałowice określa pewne kierunki i cele w zakresie ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy. Obowiązek dbania o zabytki spoczywa na właścicielach lub użytkownikach obiektów zabytkowych.

Głównymi źródłami finansowania **Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami**, tj. projektów związanych z zabytkami oraz projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa są:

1. środki z funduszy europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym,
2. środki z funduszy europejskich – Regionalnego Programu Operacyjnego, dystrybuowane na poziomie województwa,
3. środki z europejskich programów specjalnych, współpracy transgranicznej, itd.,
4. środki finansowe z budżetu państwa, przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programów ministerialnych,
5. środki wojewódzkie (dotacje podmiotowe dla instytucji, których organizatorem jest samorząd województwa; dotacje dla innych jednostek samorządu terytorialnego; dotacje, granty, nagrody dla innych podmiotów).

Ponadto finansowanie zadań służących realizacji Programu może odbywać się z wykorzystaniem:

- dochodów własnych instytucji kultury,
- środków własnych jednostek samorządu terytorialnego (gmina, powiat),
- środków prywatnych (np.: osób fizycznych, fundacji, stowarzyszeń, ...).

Źródła finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w ujęciu ogólnym.²⁰

Tabela nr 5

Źródło finansowania		Przedmiot finansowania
Budżet państwa	Wojewódzki Konserwator Zabytków(środki finansowe z budżetu państwa z części, której dysponentem jest wojewoda)	- Prace konserwatorskie i remontowe zabytkowych obiektów na terenie województwa posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym: - zabytki ruchome i nieruchome; ratownicze badania archeologiczne; dokumentacja konserwatorska, ewidencyjna i archeologiczna
	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	- Ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego; konserwacja i zabezpieczenie obiektów muzealnych oraz konserwacja i rewaloryzacja zabytków, ochrona dziedzictwa kultury ludowej (Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – w ramach programu „Dziedzictwo Kulturowe”, priorytet 1. „Ochrona zabytków”, priorytet 2. „Rozwój instytucji muzealnych” oraz priorytet 5. „Ochrona dziedzictwa kultury ludowej”) - Inwestycje w infrastrukturę kultury (Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – w ramach programu „Rozwój infrastruktury kultury”) Zachowanie, waloryzacja i ochrona dziedzictwa kulturowego w ramach Mecenatu Państwa - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami (dotacje celowe przeznaczone na finansowanie lub dofinansowanie zadań z zakresu administracji rządowej i innych zadań oraz na finansowanie lub dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich obiektów zabytkowych jednostkom należącym i nie należącym do sektora finansów publicznych). Dotacje podmiotowe dla narodowych instytucji - Inne

²⁰ Szczegóły poszczególnych programów dostępne w instytucjach wdrażających dany program.

	Ministerstwo Środowiska – państwowe jednostki budżetowe – Parki Narodowe	• Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie Parków Narodowych wraz z muzeami przyrodniczym • Wydatki na ochronę krajobrazu kulturowego
Jednostki samorządu terytorialnego (gminy i powiaty)		• Ochrona i konserwacja zabytków (wydatki gmin, wydatki powiatów) • Dotacje na działalność bieżącą i inwestycyjną dla instytucji kultury, w tym muzeów
Fundusze Strukturalne Unii Europejskiej		W zależności od programu
Programy wspólnotowe		W zależności od programu
Fundusz Rolny		Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata • Priorytet 3. Jakość życia na obszarach wiejskich i zróżnicowanie gospodarki wiejskiej; Działanie 3.4 Odnowa i rozwój wsi; W ramach działania wspierane będą projekty z zakresu m.in.: – budowy, przebudowy, remontu lub wyposażenia obiektów (pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe, służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa historycznego, tradycji, sztuki oraz kultury) – budowy, remontu lub przebudowy infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych lub społeczno-kulturalnych; – zakupu obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, w tym budynków będących zabytkami, z przeznaczeniem na cele publiczne; – odnawiania, eksponowania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami lub miejsc pamięci; – kultywowania tradycji społeczności lokalnej oraz tradycyjnych zawodów. • Priorytet 4. Leader; Działanie 4.1 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju; W ramach działania wspierane będą projekty z zakresu m.in.: – promocji i rozwoju lokalnej aktywności, w tym promocji lokalnej twórczości kulturalnej i artystycznej, z wykorzystaniem lokalnego dziedzictwa kulturowego,

	historycznego oraz przyrodniczego; – renowacja zabezpieczenia i oznakowania przydrożnych kapliczek, pomników przyrody, odkrywek geologicznych i innych miejsc i budowli charakterystycznych dla danej miejscowości i istotnych dla realizacji LSR wraz z uporządkowaniem terenu wokół tych miejsc; – odnawiania elewacji i dachów prywatnych budynków, ogrodzeń oraz innych obiektów charakterystycznych dla budownictwa danego regionu; – zakupu strojów, eksponatów i innego wyposażenia dla zespołów artystycznych, zespołów folklorystycznych oraz innych grup i zespołów kultywujących miejscowe tradycje i zwyczaje; – inwestycji służących utrzymaniu i kultywowaniu tradycyjnych zawodów i rzemiosła oraz inwestycji służących wspieraniu twórczości lokalnej lub ludowej.
Jednostki administracyjne Kościołów i związków Wyznaniowych	• Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie muzeów kościelnych i związków wyznaniowych
Polskie Towarzystwo Turystyczno- Krajoznawcze	• Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie muzeów PTTK • Inne wydatki (utrzymanie szlaków)

11. Główne opracowania wykorzystane do przygotowania programu:

- Narodowa Strategia Kultury na lata 2007-2013 wraz z jej Uzupełnieniem na lata 2004-2020.
- Krajowy Program Opieki nad Zabytkami
- Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011- 2020
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020
- Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami 2017-2020
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Michałowice
- Strategia Rozwoju Gminy Michałowice na lata 2014-2020
- Gminny Program Rewitalizacji Gminy Michałowice na lata 2017-2025
- Miejskowe plany zagospodarowania przestrzennego

Spis tabel nr - strona:

Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy (wpisane do rejestru zabytków)

Tabela nr 1 - 41

Stanowiska archeologiczne o najwyższym znaczeniu dla gminy (wpisane do rejestru)

Tabela nr 2 - 54

Analiza SWOT

Tabela 3 – 58

Priorytety

Tabela 4 - 62

Źródła finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w ujęciu ogólnym

Tabela nr 5 - 71

Przygotowanie i zdjęcia: Artur Michalak